

ΚΑΣΣΙΑΝΗ

Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις . . .

Κύριε, γυναίκα ἁμαρτωλή, πολλά,
πολλά, θολά, βαριά τὰ κρίματά μου.
Μά, ὦ Κύριε, πῶς ἡ θεότης Σου μιᾶ
μέσ' στήν καρδιά μου!

Κύριε, προτοῦ Σέ κρύψ' ἡ ἐνιάρια γῆ
ἀπὸ τῆ δροσανγῆ λουλούδια πῆρα
κι ἀπ' τῆς λατρείας τῆν τριόβαθνη πηγῆ
Σοῦ φέρνω μῦρα.

Ολοστρος με σέρνει ἀκλασίας . . . Νυχτιά,
σκοτάδι ἀφέγγαρο, ἄναστρο με ζώνει,
τὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας· φωτιά
με καίει, με λιώνει.

Ἐσὸν πὸν ἀπὸ τὰ πέλαα τὰ νερά
τὰ ὑψώνεις νέφη, πάρε τα, ἔρωτά μου,
κυλᾶνε, εἶναι ποτάμια φλογερά
τὰ δάκρυά μου.

Γύρε σ' ἐμέ. Ἡ ψυχὴ μου πῶς πονεῖ !
Δέξου με Ἐσὺ πὸν δέχτηκες καὶ γείραν
ἄφραστα ὡς ἐδῶ κάτου οἱ οὐρανοὶ
καὶ σάρκα ἐπῆραν.

Στάχραντά Σου τὰ πόδια, βασιλιὰ
μου Ἐσὺ, θὰ πέσω καὶ θὰ σιὰ φιλήσω
καὶ μὲ τῆς κεφαλῆς μου τὰ μαλλιά
θὰ σιὰ σφουγγίσω.

Τάκουσεν ἡ Εὐὰ μέσ' σιὸ ἀποσπερνὸ
τῆς παρύδεισος φῶς ν' ἀντιτυπᾶνε,
κι ἀλαφιασμένη κρύφτηκε . . . Πονῶ,
σῶσε, ἔλεος κάνε.

Ψυχοσῶσι', οἱ ἁμαρτίες μου Λαός!
τὰ ξεδιάλντα ποιός θὰ ξεδιαλύση;
Ἄμετρητό Σου τὸ ἔλεος, ὁ Θεός!
Ἄβυσσο ἢ κρίση.

(Ἀπὸ τοὺς Βωμοὺς)

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΕΛΙΣΑΙΟΥ ΓΙΑΝΝΙΔΗ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Δοκίμιο κριτικῆς τοῦ ὀλιστικοῦ συστήματος.

Ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ συνεργάτης μας κ. Ἐλισαῖος Γιαννιδῆς χαρίζει σιὸ περιοδικόμας τὸν πρόλογο ἑνὸς ἀνέκδοτου ἀκόμη ἐπιστημονικοῦ του συγγράματος: «Τὸ μεγάλο πρόβλημα», πὸ εἶχει τὴν τιμὴν τὴ διαβίωσιν πρῶτον καὶ νῦν τὸ συζητήσουμε μαζί του. Εἶναι, καθὼς πολὺ φρόνιμα τὴ ὀνομάζει ὁ ἴδιος, ἕνα δοκίμιο κριτικῆς τοῦ ὀλιστικοῦ συστήματος. Ἐἴτε ἴσως εἶναι τὸ πρῶτον ἐκ τῶν γὰρ ἐπιστημονικοῦ συγγράματος πὸ γράφηκε γιὰ νὰ διαβασθῆ: τὴν ἀπόλυτη ἀμεροληψία πὸ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο τὸν σωτὸ καὶ τὸν τίμιον, τὴ σιδερένια λογικὴ καὶ τὴ σοφὴ μεθοδικότητα πὸ φανερώνει τὸν ἀληθινὸ ἐπιστήμονα, καὶ ἀκόμη πὸ καὶ πὸ καὶ κάποια λεπτὴ εἰρωνεία πὸ ἀναδεικνύει τὸν Κύριον Ἐλισαῖον Γιαννιδῆν συγγραφεὴ τόσο χαριτωμένον, ὡς καὶ βαθυστόχαστον. Ἡ ἐκδόσις του, εἴμαστε βίβλιοι, θὰ πλουτίσῃ τὰ νεολληνικά γράμματα μ' ἕν' ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα πὸ τόσο σπάνια τιμοῦν τὴν ἀνθρώπινην σκέψιν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἶναι σήμερον μόδα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐλεύτερης σκέψεως πρέπει νὰ εἶναι ὀλιστικὸς. Ἐπῆρξε καιρὸς ὅπου ἐκεῖνος πούθ' ἀτολμοῦσε νὰ ἐκφράσῃ ἰδέας ἐναντίως στῆ θρησκείᾳ κινδύνευε νὰ τὸ πληρώσει μὲ τὴ ζωὴ του. Σήμερον ἐκεῖνος πούθ' ἀπείσῃ σὲ κύκλο μορφωμένων ἀνθρώπων πὸς ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅλην τὸν κόσμον, κινδυνεύει νὰ περάσῃ γιὰ ἄνθρωπος ὑποδουλωμένος στῆν πρόληψιν.

Ἄλλαξε μονάχα ὁ ἄνεμος τῶν ἰδεῶν. Οἱ ἄνθρωποι εἰν' οἱ ἴδιοι: δούλοι τῆς μόδης. Παρατηρήσατε προπάντων τοὺς νέους. Ἄμ' φτάσουν σ' ἕνα βαθμὸ τῆς μόρφωσης, ὅσοι κατορθώσανε νὰ σκερτοῦν ἐλεύτερον, βιαστικοὶ νὰ καταλάβουν κάτι ἀπ' τὸν κόσμον, ἀρπάζουν τὴν ἰδέαν πὸ πλανιέται μέσθ' στῆ διανοητικὴ μας ἀτμόσφαιρα, πὸς ὁ κόσμος εἶναι ἐκεῖνο πὸ βλέπομε καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἡ ἰδέα τοὺς ἀρέσει, γιὰτὶ στῆν πρώτη ὄμην μιλᾷ ἀλήθεια πὸ ἀπλή.

Τὸ ἀπλὸ βέβαιον ζητοῦμε. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξήγησις, πὸ αἰσθάνεται, νοῦς ὅταν βρισκεται μπροστὰ σ' ἕνα φαινόμενο περίπλοκον, δὲ εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπλοποίησης. Ἐξήγησις θὰ πεί νὰ σχετίσουμε καὶ νὰ ἐξαρτήσουμε ἕνα πρᾶμα μπερδεμένο ἀπὸ ἕνα ἄλλο πὸ ἀπλόν. Ἐχουν δίκαιον λοιπὸν τὰ παιδιὰ νὰ προτιμοῦν τὴν ὀλιστικὴν ἐξήγησιν τοῦ κόσμου, ἀφοῦ τὴ νομίζουσιν πὸ ἀπλή.

Και ύστερα δὲν εἶναι σπάνιο νὰ μαντέψετε καὶ κανένα χαμόγελο ἀπάνω στὰ χεῖλη τους. Σὰς λυποῦνται που δὲν ἔχετε τὴν ψυχικὴ δύναμη, τὴν παλληκαριά, ὅπως ἐκεῖνοι, ν' ἀρνηθῆτε τὴν αἰωνιότητα, νὰ παραιτηθῆτε ἀπ' τὴν ἐλπίδα τῆς ἄλλης ζωῆς. Προσθέτουμε μάλιστα ὅτι, ἂν ἐσεῖς πιστεύετε στὸ πνεῦμα, στὴ συνέχεια τῆς ζωῆς, ἐκεῖνο που σὰς ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα δὲν εἶναι τόσο ἡ σκέψη σας ὅσο ἡ ἐπιθυμία σας, ὁ φόβος τοῦ μηδενισμοῦ. Ὅτι ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σας ἐκεῖνο καρπορθώνετε νὰ πιστέψετε πως εἶναι καὶ τὸ ἀληθινό. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔχουν τὴ δύναμη νὰ καταστρίβουν τὴν τάση τῆς καρδιάς καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὴν πικρὴ ἀλήθεια που ἐπιβάλλεται μὲ τὴ λογικὴ. Νά : Μιὰ σύμπτωση φυσικῶν αἰτίων ἀπάνω σ' ἓνα κομμάτι τῆς ὕλης γέννησε μιὰ σειρά φαινόμενα, που τὰ ὀνομάζουμε ἐμεῖς αἰσθήματα, ἰδέες, θέληση, συνείδηση. Ἄμα χαλάσει ὁ συνδυασμὸς τῶν φυσικῶν αὐτῶν αἰτίων, θὰ λείψουν καὶ τ' ἀποτελέσματά τους, θὰ χαθεῖ καὶ τὸ ἐγώ.

Γιατὶ φοβάστε τὴν ἐκμηδένιση ; Ἐκεῖνοι δὲ φοβοῦνται. Ἄν ὅμως διευθύνετε, καταπάνω τους ἓνα ρεβόλβερ, στὴ στιγμή θὰ φύγουν ἢ θὰ ριχτοῦν ἀπάνω σας γιὰ νὰ προλάβουν τὸν κίνδυνο. Καὶ βρίσκουμε πως δὲ στέκει σ' ἓνα γενναῖο ἄνθρωπο νὰ ἐπιθυμῆ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς, που τὴ φαντάζεται σὰ μιὰν ἀπέραντη κλίμακα που θὰ τὸν φέρνει σὲ διανοητικὴς βαθμίδες ὀλοένα ὑψηλότερες, στὴν αἰώνια τελειοποίηση, ἐνῶ τρέμουν ἐκεῖνοι μήπως χάσουν ἓνα μικρὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ μιὰ ζωὴ τέλεια ἀχρησίμευτη, που ἔτσι κι ἄλλοιῶς θὰ τὴ στερηθοῦνε γιὰ πάντα.

Μὰ δὲν πρόκειται ἔδῳ νὰ ζυγίσουμε τὴν ἠθικὴ ἀξία τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ, δὲν ἔχουμε νὰ συζητήσουμε ἂν ὁ ἄνθρωπος ἔχει δίκαιο νὰ προτιμῆ τὴν ὑπαρξὴ ἀπ' τὸ μηδέν, καὶ νὰ κολακεύεται μὲ τὴν ἰδέα, πως μέσα σ' αὐτὴν τὴ θαυμαστή, τὴν ἀκατανόητη φύση, εἶναι κι' αὐτὸς μιὰ μονάδα μὲ ξεχωριστὴ ὑπαρξὴ καὶ μὲ ὑψηλὸ προορισμό. Κατὰ μέρος θ' ἀφήσουμε τὶς ἐπιθυμίες μας, καὶ μὲ τὴν ψυχρὴ λογικὴ θὰ ἐξετάσουμε τὴ βάση τοῦ ὕλιστικοῦ συστήματος. Καὶ ἡ ἐξέταση αὐτὴ μὲ φέρνει ἐμένα στὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ὕλιστικὸ σύστημα εἶναι, ὅπως εἶπα, μιὰ μόδα, ἢ, γιὰ νὰ μιλήσω πιὸ μετρημένα, εἶναι ἓνα συμπέρασμα ὅπου ἔφτασε τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ ζαλισμένο ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμό που τοῦ προξένησαν τὰ μεγάλα πραγματικῶς κατορθώματα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὁ ὅποιος δὲν τοῦ ἄφησε τὸν καιρὸ νὰ ἐκτιμῆσει καλὰ τὴ φιλοσοφικὴ σημασία τῶν ἐπιστημονικῶν του ἀνακαλύψεων. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ μὲ ἄλλα λόγια πως διακρίνει στὸ ὕλιστικὸ συμπέρασμα μιὰ, δικαιολογημένη ἄλλως τε, ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου, που αἰσθάνεται ἱκανοποίηση τοῦ ἐγωῖσμοῦ του ὅταν, ἀπλώνοντας λίγο πιὸ πέρα τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης, κατορθώνει νὰ πειστεῖ, πως μὲ αὐτὰ που ξέρει ἐξήγησε πραγματικῶς τὴ φύση, ἔλυσε τὸ πιὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ κόσμου, τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς, τῆς συνείδησης.

Ἡ θέση που θέλω ν' ἀναπτύξω στὴν προκείμενη μικρὴ μελέτη εἶναι

θέση ἀρνητικὴ. Δὲ ζητῶ ν' ἀποδείξω πως τὸ πνεῦμα ὑπάρχει. Ὅτι ἓνα πρᾶμα ὑπάρχει, μόνο μὲ τὴν παρατήρηση μπορεῖ ν' ἀποδειχτεῖ. Ὅτι ὅμως τὰ ἐπιχειρήματα ὅπου στηρίζεται ἡ ἀρνηση τῆς ὑπαρξῆς του δὲν εἶναι στερεά, αὐτὸ εἶναι βέβαια ἔργο τῆς ἐπιστημονικῆς συζήτησης.

Θὰ προσπαθῆσω λοιπὸν ν' ἀποδείξω, ὅτι ἰὸ ὕλιστικὸ σύστημα ἔχει μερικὰ σημεῖα τρομερὰ ἀδύνατα καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἱκανοποιεῖ τὸ νοῦ μας. Ἴσως θὰ φανεῖ σὲ πολλοὺς πως μιὰ τέτοια δουλιὰ δὲν ἀξίζει τὸν κόπο, γιατί τὸ κάτω-κάτω κανένα φιλοσοφικὸ σύστημα δὲν ἱκανοποιεῖ τέλεια τὸ νοῦ μας· ἐμεῖς θέλουμε νὰ ξέρουμε ποῖο εἶναι τὸ σχετικῶς λογικότερο. Ἐγὼ νομίζω ἀπεναντίας πως θὰ ἔχει μεγάλη σημασία ἂν τὸ κατορθώσουμε αὐτὸ που ζητοῦμε. Γιατὶ ἰὸ ὕλιστικὸ σύστημα μᾶς τὸ παρουσιάζουν σήμερα ὡς ἀναγκαῖο τάχα ἐξαχόμενο τῆς θετικῆς ἐπιστήμης, καὶ, ἐπειδὴ γιὰ τὰ πορίσματα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης σὲ κανέναν δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλει, ἄρα λοιπὸν θέλουν νὰ ποῦνε πως παρουσιάζεται μ' ἓνα ὄπλο στερεὸ που κανένα ἄλλο σύστημα δὲν τὸ εἶχε, καὶ ἐπομένως μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ ἀξίωση πως θὰ ἐκτοπίσει ἀπὸ κάθε γερὸ μυαλὸ τὶς σκουριασμένες ἰδέες τοῦ περασμένου καιροῦ, πως εἶναι τέλος πάντων τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ μέλλοντος. Καὶ εἶναι πλῆθος μέσα στὰ συγγράμματα τῶν πρωταγωνιστῶν του, οἱ ὀπαινεῖς καὶ οἱ εἰρωνεῖς γιὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ μυαλοῦ ἐκείνων που δὲν εἶναι ὀπαδοὶ τους, καὶ εἶναι ἀξιοσημείωτη ἡ ἔλλειψη τῆς μετριοφροσύνης μερικῶν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἡ αὐτοπεποίθησις, καὶ ἡ αὐθαρεσία μὲ τὴν ὁποία κόβουν τοὺς δυσκολότατους κόμπους που παρουσιάζονται συχνὰ στὴ μελέτη τοῦ προβλήματος, ἀκόμη κάποτε καὶ ἡ ἔλλειψη τῆς εὐκρίνειας, ὅταν συγχύζουν σκοπίμως τὶς δύο μερίδες τῶν ἀνθρώπων που εἶναι ἀντίθετοι στὸ σύστημά τους, δηλαδή τοὺς κυριευμένους ἀπ' τὴ θρησκευτικὴ ἰδέα, καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι, ἐλεύτεροι ἀπὸ κάθε προκατάληψη, βρίσκουν πως τὸ ὕλιστικὸ σύστημα δὲ δίνει τὴν ἱκανοποιητικὴ λύση τοῦ μεγάλου προβλήματος. Ὁλόκαιρο κεφάλαιο ἔγραψε ὁ Haeckel στὰ «Αἰετήματα τοῦ κόσμου» γιὰ νὰ καταεραυνώσει τὸν Παπισμὸ, ἂν νὰ ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου ὁ Παπισμὸς καὶ ὁ Παπαδισμὸς !

Γιὰ ἓνα σύστημα λοιπὸν που παρουσιάζεται ὡς ἐξαχόμενο τῆς ἐπιστήμης, καταλαβαίνει ὁ καθεὶς πόσο μεγάλη σημασία θὰ ἔχει, ἂν, στέκοντας ἀποκλειστικῶς στὸ ἔδαφος τὸ ἐπιστημονικὸ, κατορθώσουμε νὰ δείξουμε ὅτι παρουσιάζει μερικὲς ἀντίφασες, ὅτι σὲ πολλὰ σημεῖα ἔρχεται σὲ σύγκρουση ὄχι πιά μὲ τὴ θρησκευτικὴ πεποίθησις τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιστήμη τὴν ἴδια.

Τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ τεθεῖ μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ μὲ διάφορες μορφές, ἂν καὶ εἶναι ἓνα στὴν οὐσία :

1ο. — Ἄν πίσω ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀκατανόητη φύση κρύβεται μιὰ ἐπίσης ἀκατανόητη διάνοια που τὴν κυβερνεῖ, ἢ ἂν αὐτὸς ὁ θυμώσιος μηχανισμὸς εἶναι μοιρᾶτο ἀποτέλεσμα συμπτώσεων καὶ νόμων τυφλῶν : **Βρέθηκε** μιὰ

ουσία, μέσα στο διάστημα, που την ονομάζουμε Ύλη, *ετυχε* να έχει αυτές τις ιδιότητες και μ' αυτές τις ιδιότητες δεν μπορούσε παρά να φέρει τα αποτελέσματα που βλέπουμε.

Με αυτήν τη μορφή το πρόβλημα είναι, νομίζω απροσπέλαστο, είναι χαμένος κόπος να ζητεί ο άνθρωπος να το λύσει. Το ζήτημα του Θεού είναι ζήτημα *υπερβατικό*, δηλαδή βγαίνει απ' τα σύνορα της διάνοιάς μας. Κι αν υπάρχει Θεός, μου είναι αδύνατο να τον φανταστώ, είτε τον δεχτώ ξεχωριστό απ' την Ύλη και δημιουργό της Ύλης, είτε τον υποθέσω ένα με τον κόσμο. Κι αν δεν υπάρχει Θεός, πάλι δεν μπορώ να καταλάβω γιατί ο κόσμος υπάρχει. Εκείνο το «*δρέθηκε*» που τόνοισα παραπάνω, είτε στον υλικό κόσμο το εφαρμόσω, είτε στην ανώτερη αυτή Δύναμη, όμοια καταπονεί η διάνοιά μου, είναι αδύνατο να χωρέσει μέσα. Ο άνθρωπος, είπαμε, όταν ζητεί να καταλάβει, ζητεί το απλό, και το απλό σ' αυτήν την περίπτωση θα είτανε να μην υπάρχει τίποτα. Επειδή όμως υπάρχει κάτι, απ' τις δυο υποθέσεις προτιμώ πάλι την υπόθεση της ύπαρξης του Θεού. Γιατί έτσι τουλάχιστο μετατοπίζω το ζήτημα, και, ναί μὲν, μετατόπιση δεν θα πει λύση του ζητήματος, αλλά θα πει τουλάχιστο, σ' αυτήν την περίπτωση, καθαρή όμολογία πως το ζήτημα βγαίνει απ' η δικαιοδοσία της διάνοιάς μου, κ' έτσι αισθανόμαστε ένα ξεκούρασμα του μυαλού μου. ενώ, όταν δεχτώ μόνο τον υλικό κόσμο, επειδή συνειθίσαμε να εξηγούμε τα φαινόμενα της Ύλης, νοιώθω να βαρύνει όριστικώς άπάνω μου ή υποχρέωση να εξηγήσω στον εαυτό μου, κοντά στα μερικά φαινόμενα και το γενικό αυτό και περιληπτικό φαινόμενο, την *υπαρξη* του υλικού κόσμου.

2ο. — Αν υπάρχει μέσα στον άνθρωπο κάποιο στοιχείο διαφορετικής φύσης, κάποια ιδιαίτερη ουσία που τη λέμε *πνεύμα* ή *ψυχή*, που δίνει στον οργανισμό την προσωπικότητα και που διατηρεί αυτήν την προσωπικότητα πριν και ύστερα απ' την υλική ζωή του οργανισμού. Αυτό ισοδυναμεί με το να ρωτήσουμε, αν έξω απ' τον αισθητό κόσμο υπάρχει κ' ένας κόσμος άρατος και άπιαστος για μας, κατοικημένος από προσωπικότητες.

Με αυτήν τη δεύτερη μορφή το πρόβλημα του κόσμου είναι πιο προσιτό, και αν είναι δεχτικό καταπρακτικής λύσης, αν δηλαδή υπάρχει ψυχή, δεν είναι *λογικώς* αδύνατο να λυθεί με μέρη πειραματικώς.

3ο. — Τρίτη μορφή με την οποία μπορεί να τεθεί το ζήτημα, και με αυτήν τη μορφή πρόκειται εδώ να το μελετήσουμε, είναι: Ποιά είν' η ουσία του κόσμου; Η Ύλη άρκει μονάχη για την εξήγηση των φαινομένων; Ή είναι ανάγκη να δεχτούμε και άλλο στοιχείο; Τι είναι η δύναμη; και σε τι σχέση βρίσκεται με την Ύλη; Είναι άφηρημένη έννοια, ή μήπως είναι έννοια ιδιαίτερη, κάτι συγκεκριμένο, κάτι που έχει άεξάρτητη ύπαρξη; Και η μελέτη αυτή θα μας οδηγήσει στο τέλος να ρωτήσουμε, τι να είναι αλήθεια κ' εκείνο που ονομάζουμε Ύλη. Μας είναι άραγε γνωστό στοιχείο, όπως το φανταζόμαστε; Και κατά πόσο ή έννοια που έχουμε σχηματισμένη γι' αυτό μπορεί να συμφωνεί με την πραγματικότητα;

Η ΑΚΛΗΡΗ ΒΑΡΩΝΙΣΣΑ

Μαῦρο βελουδο το χρυσό θρονί σκεπάζει.
Σὺν καρφωμένη στοῦ κορσέ της τὴν ὀδύνη,
ἢ ἀκλήρη βαρώνισσα κοιτάζει
ν' ἀργοπεθαίνουν στ' ἀνθογνάμια τους οἱ κρίνοι.

Στὰ εὐγενικά της γόνα ἢ μουσελίνη
μετάξινο τὸ κῦμα κατεβάζει
κι ἀφίνει στὸ παρκέτο νὰ φαντάζη,
σὺν ξέθωρο λουλούδι, τὸ σκαρπίνι.

Τζοκόντα μὲς στὸν πύργο ἀνήλιου πόνου,
ἀπ' τοῦ κουρσάρου νοιώθει χρόνου
τὸ διάβα, ὅλα τὰ ριῶτα της ρημάδι.

Καὶ φέγγει—τοῦ κάκου ψυχρὸ σημάδι,
σὰ νεκροστόλι πάνω στ' ἀκαρπία της στήθη,
τ' ὀπάλιτο χλωμό της μονολίθι.

ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ

Σ' ἀρέσω, ὅταν τὸ λάγνο τὸ φιλί σου
ματιώνη τοῦ γαρούφαλου τὰ χεῖλη,
κι ὅταν σκορπᾶς, σὺν ἀπὸ κάνουλα δική σου,
χρυσάφι τ' ὄριμο σταφύλι.

Σ' ἀρέσω κι ὅταν σὲ χρυσὸ χωματοσβῶλι πῖσου
γιὰ νὰ λιγώση γαργαλᾶς τὸ χαμομήλι,
κι ὅταν πετοῦν τ' ἀτσάλινα τραγούδια τους οἱ γρούλλοι,
σὺ σπίντες μὲς στὴ φλόγινη σιωπή σου.

Μὰ νοιώθω τὴ χαρά μου σὰ μεθύσι,
στῆς χωριανῆς σὺν παραστέκεσαι τὴν πλύση,
κι ἀπ' τῆς καλύβας τὰ γυριὰ τὰ παραθύρια
γλυσιρῶνται μὲς στὴ σκάφη σιγανά,
στὶς σαπουνόφουσκες ἀνάφτης τ' ἀγανά
τοῦ λουλακιοῦ ζαφείρια.

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

(Συνέχεια από το προηγούμενο φυλλάδιο.)

Ἡ κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ. — Νεοκαντιανισμός. — Πραγματισμός (Pragmatisme.) — Ἡ ἀντίδραση. — Ἐπιστημονισμός (Scientisme.)

Μετὰ τὸ 1870, ἄρχισε νὰ φαίνεται ἡ νεοκαντιανὴ φιλοσοφία μὲ γερῆ τάση νὰ πολεμήσῃ καὶ ν' ἀντιτακαστήσῃ τὸν ὕλισμό. Ἀντιπρόσωπός της στὴ Γαλλία στάθηκε πρὸ πάντων ὁ Renouvier. Ὁ Κάντ παρουσιάστηκε πάλι σὰν ἕνας γόνιμος εἰσηγητής. Γιὰ νὰ καταλάβουμε τί εἶναι ὁ Νεοκαντιανισμός πρέπει νὰ ξαναγυρίσουμε στὸν Κάντ.

Εἶπαμε πὸς ὁ Κάντ εἶχε γράψῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν *Κριτικὴν τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ*, κ' ἕνα ἄλλο ἔργο: τὴν *Κριτικὴν τοῦ Πρακτικοῦ Λογισμοῦ*. Ἡ ἀνάλυσή τοῦ πρώτου μᾶς δείχνει τὴν κατεύθυνση πὸς ἔδωκε μὲ τὴ δημιουργία τοῦ θετικισμοῦ (positivisme) καὶ μ' αὐτόνα, τοῦ ὕλισμοῦ (matérialisme). Ἡ ἀνάλυση τοῦ δευτέρου θὰ μᾶς δείξῃ τί εἶναι ὁ νεοκαντιανισμός (néo-cantisme) καὶ ὁ πραγματισμός (pragmatisme) πὸς βγήκε ἀπ' αὐτόνα.

Ὁ Κάντ εἶταν πρὸ πάντων χαρακτηρῶς σωστός, χρηστός καὶ ἠθικώτατος. Ἡ διαταγὴ τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἶταν σ' αὐτόνα πολὺ δυνατὴ. Ἐξ ἄλλου, ἡ δξότιη καὶ ἡ στοχαστικότηη της διαλεκτικῆς του τὸν ἔκανε νὰ βλέπῃ τις πρακτικὰς συνέπειες πὸς μπορούσε νὰ παρουσιάσῃ μιὰ θεωρία. Δὲ λάτρευε τὴν πράξη γιὰ τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ θυσιάσῃ τὴν ἀνεξαρτησία της θεωρίας. Μὰ δὲν ἀγαποῦσε καὶ τὴ θεωρία ἀπόλυτα, ριζοσπαστικά, φτάνοντας ἴσια μὲ τ' ἄκρα. Ἦθελε νὰ ὄρῃ μιὰ λύση πὸς νὰ ταιριάξῃ τις δυὸ αὐτὲς μεγάλες ἀποφες τῆς ζωῆς. Ἦθελε νὰ ὄρῃ ἕναν ὀρισμό, ἕνα συλλογισμό, ἕνα ἐπιχείρημα, μὲ τὸ ὁποῖο νὰ σταματήσῃ τὸ δυναμισμό της Κριτικῆς τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ, πὸς τ' ἀναποδογύριζε ὅλα. Εἶδαμε πὸς ἐσπρωξε ἡ Κριτικὴ τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ ἐκείνους πὸς φιλοσοφοῦνε: στὸν ὕλισμό, στὴν ἄρνηση τοῦ πνεύματος, στὴν ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ συνέπεια στὴν ἄρνηση τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας της ζωῆς. Αὐτὸ τὸ στοχάστη·ε ὁ βαθυστόχαστος Κάντ καὶ βρῆκε τὴ λύση. Μέσα στὶς μελέτες του ἀνακάλυψε μιὰ ὄντοηη, μιὰ φωτεινὴ δύναμη, πὸς μαζὶ μὲ τὸν ἄδολο νοῦ κανονίζει τὴν κατεύθυνση της ζωῆς. Ὁ Κάντ ἀνακάλυψε τὴ συνείδηση, τὸ κατηγορηματικὸ πρόσταγμα, τὸ ἠθικὸ χρωστιάς. Μὲ τὸ εὔρημα αὐτὸ θάλυνε τὸ γόρδιο δεσμό, πὸς εἶχε δημιουργήσῃ ἡ κριτικὴ τοῦ ἄδολου νοῦ. Ὁ συλλογισμός πὸς μεταχειρίστηκε, στηρηγμένος ἀπάνω σ' αὐτόνα τὸ μοχλό, στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐξυπνοὺς, τοὺς πιὸ ἐπιτήδειους πὸς παρουσιάσανε ἐκείνοι πὸς φιλοσοφοῦνε.

Τὸ κατηγορηματικὸ πρόσταγμα πὸς, αἰσιάνθηκε ὁ Κάντ μὲ ἀνατριχίλα καὶ χαρὰ σιάθηκε ἡ βάση τοῦ καινούργιου του ἔργου. Τὸ πρόσταγμα ὠνομάστηκε πρακτικὸς λογισμός καὶ τὸ ἔργο *Κριτικὴ τοῦ Πρακτικοῦ Λογισμοῦ*. Τώρα, πὸς βρίσκεται ἡ οὐσία του; Τὸ δυνατό πρόσταγμα πὸς κάθε φορὰ μᾶς δίνει σ' ὅλους μᾶς ἡ ἠθικὴ μᾶς συνείδηση εἶναι νὰ κάνουμε τὴν ἀρετὴ, δηλαδὴ κάτι πὸς οὐσιαστικὰ νάχῃ μέσα του κάποια θυσία, τοῦ συμφέροντος, τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τοῦ πάθους. Ἡ συνείδηση, ὁ πρακτικὸς λογισμός μᾶς προστάζει νὰ κάνουμε τὴν ἀρετὴ. Αὐτὸ εἶναι ἀξίωμα. Μὰ τί συμβαίνει; Ὅταν κάνουμε τὸ καλὸ, ὅταν συμμορφωνοῦμαστε μὲ τὸν πρακτικὸ λογισμὸ ἔχουμε καὶ τὴν ἀπαίτηση ν' ἀνταμειθοῦμε, νὰ εὐτυχήσουμε. Αὐτὸ εἶναι ἕνα δεύτερο ἀξίωμα. Καὶ ὁμοῖος ἡ δεύτερη αὐτὴ ἀπαίτηση δὲν πραγματοποιεῖται. Ἡ ἀρετὴ προξενεῖ τις περισσότερες φορὰς τὴ δυστυχία. Ὁ κοινωνικὸς πειραγματισμός, ἡ στατιστικὴ ἐκείνων πὸς εὐτυχοῦνε δείχνει πὸς τουλάχιστο τὰ 3/4 ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι τὰ πιὸ μοχθηρὰ, τὰ πιὸ πονηρὰ τὰ πιὸ ὑπουλά στοιχεία πὸς ἔχει νὰ πικρυσιάσῃ ἡ κοινωνία. Σύμφωνα μὲ τὸν Κάντ, εὐτυχισμένοι μέσα στὴν κοινωνία εἶναι ἐκείνοι πὸς δὲ συμμορφώνονται μὲ τις ἀπαίτησες τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ. Μ' αὐτὸ εἶναι ἀδικο, πάρα πολὺ ἀδικο. Ὁ πρακτικὸς λογισμός ξεσηκώνεται καὶ ἀγανακτεῖ μ' αὐτὴν τὴν ἀντίθεση. Πρέπει λοιπὸν ἡ ἀντίθεση νὰ λείψῃ. Πρέπει νὰ λείψῃ αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ ἀντινομία ἀνάμεσα στὸ ἀγαθὸ καὶ στὴν εὐτυχία. Τὸ κατηγορηματικὸ πρόσταγμα πρέπει, στὴν ἐφαρμογή, νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχία. Μ' ἀφοῦ δὲ γίνεται αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ μέσα στὸ σημερινὸ κοινωνικὸ καθεστώς: Ὁ Κάντ στὴν περίπτωσῃ αὐτὴ μπορούσε νὰ συλλάβῃ τις δυὸ συνέπειες πὸς παρουσιάζονται ἀπὸ κοινωνικὴ ἀποψη. Μποροῦσε νὰ πῆσῃ ἡ στὸν ἀπαισιόδοξο σκεπτικισμό, στὴν ἀπαισιόδοξη ἐγκαρτέρησῃ μπροστὰ στὸ κακὸ καὶ νὰ συμβουλέψῃ, καθὼς οἱ περισσότερες θρησκείες, ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ ζήσουμε μακριὰ ἀπ' τὴ μοχθηρὴ κοινωνία πὸς δὲν ἀνταμειβεῖ τὴν ἀρετὴ, — ἡ στὸν ἐπαναστατικὸ αἰσιοδοξισμό τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν ἀναρχικῶν. Ἀφοῦ ἡ κοινωνία δὲ δίνει τὴν εὐτυχία στὸ ἐνάρετο ἄτομο, αὐτὸ φανερώνει πὸς πάσχει οὐσιαστικά, πὸς ἡ σύστασῃ, ὁ σχηματισμός της δὲν εἶναι ἰάλειος. Ἄς γκρεμιστῇ λοιπὸν καὶ ἄς σχηματιστῇ μιὰ καινούργια κοινωνία, ὅπου ὁ ἴσιος δρόμος της ἀρετῆς νὰ φέρῃ στὴν εὐτυχία. Μὰ ὁ Κάντ ξεγλύστρησε ἀπὸ τις δυὸ αὐτὲς ἀποφες. Ἴσως ἂν ζοῦσε σήμερα, θ' ἀποράσιζε νὰ τις συλλάβῃ καὶ νὰ τις διατυπώσῃ, σήμερα ὅποτε τὸ πρίσμα μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξετάζονται τὰ ζητήματα εἶναι ἡ κοινωνία καὶ ἡ ζωὴ. Μὰ ὁ Κάντ ζοῦσε σὲ ἐποχὴ πὸς οἱ μεταφυσικοὶ περίπατοι δὲν εἶχανε χάσει τὸ θέλητρο καὶ τὴ μαγεία τους. Καὶ σπλαβώθηκε σ' αὐτὴν τὴ μαγεία. Ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴν ἀνισορροπία ἀνάμεσα στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν εὐτυχία γύρισε κ' εἶδε μιὰ ἰσορροπία ὑπερ-κοινωνικῆ, ὑπερ-γῆινῃ, οὐράνια. Στηρηγμένος στὴν ἀπόλυτη ἀξιοπιστία τοῦ κατηγορηματικοῦ προστάγματος καὶ στὴν πραγματικότηη της κοινωνικῆς ἀντινομίας, δημιούργησε τὴ μεταφυσικὴ του μὲ τὸ Θεὸ καὶ μ' ὅλη τὴ θεολογία της. Σύμφωνα μὲ τὸν Κάντ, ὑπερ' ἀπὸ τὸ

θάνατο υπάρχει ζωή, όπου θα ευτυχίσουν οι ενάρετοι. Μά για να γίνη αυτή ή σύμπτωση πρέπει να υπάρχει κάποιος Δικαιητής, κι ο Δικαιητής αυτός πρέπει να είναι τόσο παντοδύναμος και τόσο δίκαιος, ώστε να κατορθώση να συμβιάτη τ' ασυμβίβαστα μέσα στο σημερινό κοινωνικό καθεστώς. Ο Δικαιητής αυτός είναι ο Θεός. Περιττό να παρακολουθήσουμε τους παρέκει συλλογισμούς όπου ο Κάντ προικίζει με τις χρειαζόμενες ιδιότητες το Θεό. Εκείνο που πρέπει να σημειώσουμε είναι πώς ή ύπαρξη και οι ιδιότητες του Θεού βγαίνουν παντοδύναμες από τόν πρακτικό λογισμό του Κάντ. Η μεταφυσική, που είχε προσβάλει ο άδολος λογισμός, υγαίνει, και στην τάση και στο σύστημά της, με όλόκληρο, με άδιαφιλονίκητο δικαίωμα ζωής και αλήθειας, από τους θαυμάσιους κ' έξυπνους συλλογισμούς του πρακτικού λογισμού.

Αυτό είναι το σημείο από όπου τράβηξε ο νεοκαντιανισμός για να υποστηρίξη τις αρχές του. Οι πιο σπουδαίοι υπαδοί του είναι στη Γαλλία ο Renouvier, στη Γερμανία ο Kunofische. Παρουσιάστηκε, καθώς είπαμε, σά μιá αντίδραση ενάντια στον υλισμό που είχε τήν αξίωση να εξοστρακίστη, σάν ανόγητ, κάθε μεταφυσική θεωρία. Μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον που άντηχοῦσε από τὰ έργα του Büchner, του Moleschott και του Haeckel, ή αντίδραση αυτή βρέθηκε στην ανάγκη να υποστηρίξη πριν απ' όλα τήν ύπαρξη και τήν αξία μιáς νέας πηγής αλήθειας. Αντίθετα στο νοῦ, στον άδολο λογισμό που αλύπητα γκρεμοῦσε τὸ θανικό και τή μεταφυσική, έπρεπε να παρουσιάση μιá νέα γνωσιολογική δύναμη, που τὰ προστάγματα της θάρχουνται ν' άντιταχθοῦνε θετικά, δημιουργικά και αξιόπιστα στην άρνητική κριτική του υλισμοῦ. Ποῦ εἶταν δυνατό να βρηῖ πιο δυνατό επιχειρήματα; Στόν πρακτικό βέβαια λογισμό του Κάντ.

Ποτέ δὲ μελετήθηκε αυτό τό σύγγραμμα τόσο ὕσο μετά τό 1870. Έν τούτοις δὲν πρέπει να νομίση κανείς πὼς ὁ νεοκαντιανισμός δὲν εἶταν τίποτε άλλο παρά μιá ανανέωση της ιδέας του πρακτικού λογισμού. Όχι. Ο νεοκαντιανισμός ήθελε να υποστηρίξη πρό πάντων κάτι άλλο. ήθελε να θέση μιá μεταφυσική ὄχι ενός Θεοῦ Δικαιητοῦ που δίνει γι' άνταμοιβή τήν ευτυχία στους ενάρετους, μά τή μεταφυσική του καλοῦ και του ὠραίου. Αντίκειρο στον υλισμό που άρνούσανε τήν ήθική αυτοτέλεια κ' ελευθερία του άτομου, που κήρυττε τὸν φυσιολογικό ή παθολογικό determinisme, ήθελε ν' αναδείξη και να τονίση πὼς υπάρχει μέσα μας μιá πηγή του καλοῦ, μιá πηγή του ελεύθερου, του γενναίουψυχου, του άντιεγωιστικού καλοῦ. Ο σημερινός άνθρωπος, που λέπταινε από τόν πολιτισμό τῶσων χρόνων, έχει άποκτήσει μιá συνείδηση ήθική που τὰ προστάγματα της είναι ανεξάρτητα και πολλές φορές αντίθετα με τις ὤθησες του φυσιολογικού ή παθολογικού δετερνισμού. Τήν ήθική αυτήνα συνείδηση που έχει ένα περιεχόμενο πλούσιο σε άλτρουισμό, σε άντιεγωισμό, τή νοιώθουμε, τήν άναγνωρίζουμε — μά δὲν μπορούμε να τήν άποδείξουμε μαθηματικά ή καλύτερα, δὲν μπορούμε

ν' άποδείξουμε τήν επιστημονική ακρίβεια που έχουν οι άπαιτήσεις της. Γι' αυτό όμως πρέπει άραγε να τήν πκραδιοῦμε ή να τήν παραιτήσουμε, σάν ένα ξεγέλασμα επικίνδυνο και βλαβερό στο άτομο, καθώς λέγει ὁ υλισμός; Όχι. Η ήθική αυτή συνείδηση, τό κατηγορηματικό αυτό πρόσταγμα του καλοῦ που αισθανόμαστε έχει τήν αξία και αξιοπιστία του. Ποῦς τό άπόδειξει; Κανέναν.

Τό παραδέχτηκε άφ' έαυτοῦ της ή ψυχή μας, τό εγώ μας, που τό δικαιοθάνεται. Έπειτα τό εἶπε κι ὁ Κάντ. Η κύθεντία του Κάντ έρχεται, να δυναμώση τήν αυτόματη πεποίθηση. Κι αυτή είναι ή άποψη από όπου χρησιμοποιοήθηκε ὁ πρακτικός λογισμός του Κάντ. Πρώτα στο να βρεθῖ ένα επιχείρημα κ' ύστερα στο να υποστηριχτῖ πὼς ὁ υποκειμενικός ήθικός στοχασμός ή υποκειμενική ήθική θέληση έχει αξία τῶση, ὄση κι' ὁ νοητικός στοχασμός, έχει αξιοπιστία τῶση, ὄση κ' οι άδολο λογικοί συλλογισμοί. Παράλληλα στον άδολο λογισμό όπου στηρίχτηκε ὁ υλισμός υπάρχει και μιá άλλη πηγή, στον ίδιο βαθμό αξιόπιστη, από όπου μπορούμε να πάρουμε τις ήθικές και καλαισθητικές αλήθειες. Ο Κάντ έχει κυρίως τό λόγο ἴσια μ' εἶω. Πέρα όμως απ' αυτό τό σημείο, οι Νεοκαντιανοί μνήσκουν ανεξάρτητοι από κάθε έπιρροή του Κάντ-όταν πρόκειται δηλαδή να δώσουν ένα περιεχόμενο στην ιδέα του καλοῦ και του ὠραίου. Και τό σημείο αυτό άποτελεί τήν αξία και όλόκληρη τήν ιδέα του νεοκαντιανισμού. Και δὲν εἶταν δυνατό να γίνη αλλοιώτικα, γιατί, άφου ὁ νεοκαντιανισμός γεννήθηκε από μιάν αντίδραση, έπρεπε ν' άνυψώση κάτι που περιρροῦσαν οι αντίπαλοι, και που θα μπορούσε ν' άφοπλίση τόν υλισμό. Γι' αυτό, και τόν νεοκαντιανισμό μπορούμε να τόν ὀνομάσουμε σύστημα μεταβατικό που με τό δρόμο που πήρε έπρεπε άσφαλίστατα να γεννήση ένα νέο σύστημα με άρτιες αξιώσεις, ένα σύστημα συνολικής φιλοσοφίας. Και τό σύστημα αυτό δὲν άργησε να φανερωθῖ. Είναι ὁ Πραγματισμός.

(Έχει συνέχεια)

N. ΜΑΝΟΥΣΗΣ

Η ΚΟΛΑΣΗ

ΤΟΥ ΔΑΝΤΕ ΑΛΙΓΙΕΡΗ

Ο κ. Πράσινος με όσα έχει δημιουργήσει ίσια με σήμερα, και στη λογοτεχνία και στη ζωγραφική, θα μπορούσε να είναι γνωστός, όχι μόνο στο μετριοπαθέστατο κοινό μας, μ' ακόμη και σε κάθε άλλο ευρωπαϊκό κοινό, με τις μεγάλες και πολλές του απαιτήσεις. Και δεν είναι λίγα εκείνα που έκανε ο κ. Πράσινος. Μία σειρά στίχων με τη βαθειά εκείνη αλλοίωση που χαρακτηρίζει την ποίηση του Χάινε, ένα λεπτότατο λυρικό μυθιστόρημα με τίτλο: Μισή ζωή, που δημοσιεύεται στο περιοδικό μας, μία πρωτότυπη και στη σύλληψη και στην εκτέλεση συλλογή διηγημάτων, μία όριστα τεχνική μετάφραση όλων σχεδόν των είδυλλίων του Θεοκρίτου, μία κάμαρη γεμάτη από ελαιογραφίες, άκουσθες, σκίτσα, μελέτες, δυό τρεις προτομές από terracotta και τέλος την άριστοτεχνική μετάφραση της «Κόλασης» του Δάντη που με περιφάνεια αρχίζει να φιλοξενηθεί από σήμερα: «ο Λόγος». Κι' απ' όλ' αυτά τίποτε δημοσιευμένο, ίσια με σήμερα, τίποτε γνωστό, και το χειρότερο, τίποτε που να σταματάει και την προσοχή τη δική του, ύστερ' απ' την άδικη κι αλόφωτη περιφρόνηση που δείχνει πάντα ο ίδιος για το έργο του.

Κάπως ξεφεύγει από την καταδική του ή μετάφραση του Δάντη. Φαίνεται κάπως ικανοποιημένος, όταν διηγείται αλλά, και σε να πρόκειται για κάτι τι συνηθισμένο, πώς τη δούλεψε δέκα χρόνια και πώς την ξανάρχισε τρεις φορές. Κι' αλήθεια, η μετάφραση αυτή της Κόλασης είναι κατά την κρίση μας, εν' απ' εκείνα τα λογοτεχνικά δημιουργήματα που μπορούν να δοξάσουν ένα όνομα. Δεν είναι η πρώτη μετάφραση που γίνεται στη γλώσσα μας. Είναι όμως η πρώτη απόδοση της σκοτεινής φαντασίας, της ρεαλιστικής έκφρασης και της δύσκολης τεχνικής του φοβερού ποιητού των κολασμένων. Κ' ίσια ίσια αυτόν τον άεσταγόητο, για την εποχή του, ρεαλισμό του Δάντη δεν είδαν ή δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν, από κάποια γελοία λογοτεχνική αντίληψη, ν' αποδώσουν οι άλλοι του μεταφραστές. Κ' έτσι, μεταφράζοντας το Δάντη, δεν έκαναν άλλο παρά να μεταφράζουν τον εαυτό τους. Ο κ. Πράσινος άρπαξε τη σκηνή του ποιητού όπως τη βρήκε και τη ζωγράφησε — παλεύοντας απελπιστικά με κάθε στίχο — με τα ίδια γυμνά και φοβερά λόγια του, και με την ίδια πολλές φορές αιδερόνια σίνταξη του τερτσέτου. Γι' αυτό, κι' όταν πούμε πώς κανείς ίσια με σήμερα, είτε δικός μας είτε ξένος, δεν απέδωσε τόσο ζωντανά το Φλωρεντινό γάλλο της λευκής Βεατρίκης, θα βρεθούμε πολύ κοντά στην πραγματικότητα και στην αλήθεια. Ίσως μπορούμε να εξαιρέσουμε τον Lamennais, που παρουσιάζει όμως κι' αυτός πολλές φορές πολλές άσυγχώρητες αδυναμίες.

Άσμα πρώτο.

Στο δρόμο τὸ μισὸ τῆς ζωῆς πλανήθηκα σὲ λόγχο
ἀνήλιαγο, τ' εἶχε χαθῆ τὸ μονοπάτι τὸ ἴσιο.(1)

1 Εἶχα γράψει στὴν ἀρχή: γιατί ἔχασα τὸ μονοπάτι τὸ ἴσιο. Ὁ στίχος ὅμως δὲν ἀπόδινε πιστὰ τὸ ἀπελπιστικὸ συναίσθημα τοῦ χαμοῦ πού φέρ-

Ἄχ! τί σκληρὸ πὸς στέκεται πόσο ἦταν νὰ ἱστορίσω
βαρίσκιωτος καὶ σκιαχτερὸς κι' ἀδρὺς ὁ λόγκος τοῦτος,
πὸς ἡ συλλογὴ τοῦ μοναχὰ ξαναγεννᾷ τὸ φόβο,
τόσο πικρὸ πὸς πειότερο λίγο κι' ὁ Χάρος εἶνε.(1)
Μὰ γιὰ νὰ δείξω τὸ κ' λὸ πὸς βρήκα ἐκεῖ γιὰ τ' ἄλλα
πὸς ἐκεῖ μὸς φανερώθηκαν θὰ πῶ. Καλὰ δὲ ξέρω
νὰ ξεδιαλύνω μέσα ἐκεῖ(2) πὸς μπήκα. Τόσος ἦταν
ὁ ὕπνος μου ὁπότεν τῆ σωστῆ τῆ στράτα παρατοῦσα.
Μὰ ὅταν στὰ πόδια στάθηκα κάποιου βουνοῦ, ὅπου ὁ λόγκος
ἐτέλευσε πὸς τὴν καρδιά μου εἶχε ἀπ' τὸ φόβο σφίξει,(3)
ἐσήκωσε τὰ μάτια μου ψηλὰ κι' ἀπ' τὴς ἀχτίδες
τὴς πλάτες τοῦ στοχάστηκα ντυμένους τοῦ πλανήτη
πού, ἀπ' ὅποιονα ποριά, δεξιὰ τὸν ἄνθρωπο ὀδηγᾷ.(4)
Καὶ τότε λίγο ἠσύχασε κι' ὁ φόβος πὸς τῆ λίμνη
ἐπάγωσέ μου τῆς καρδιάς τῆ νύχτα πὸς με τέτοια
πέρασα ἀντάρα. Κι' ὡς αὐτὸς, πὸς ἀπὸ τὸ πέλαο θγαίνει
λαχνισμένος στὴ στεριά, πρὸς τὸ νερὸ γυρίζει
τὸ ἐπίβουλο καὶ ξαστοχᾷ, παρόμοια κ' ἡ ψυχὴ μου,

νει ἡ θεληματικὴ ἀοριτία τοῦ κείμενου (che la diritta via era smarita). Γι' αὐτὸ παρά τὴς ἀρχῆς πὸς ἀκολούθησα σ' ὄληνα τῆ μετάφραση, βρέθηκα ἀναγκασμένος νὰ μεταχειριστῶ ἕνα κακόηχο ἰδιωτισμὸ, τὴ ἀντίς γιατί, ἀφοῦ ἔχασα τὴν ἐλπίδα πὸς εἶνε δυνατὸ νὰ δώσω ἄλλο ρᾶδι στὸ στίχο, χωρὶς νὰ φύγω ἀπ' τὴν ἰδέα καὶ τὴν τεχνικὴ τοῦ ποιητῆ.

1. Τὸ νὰ πῶ πόσο αὐτὸς ὁ λόγκος ἦταν βαρίσκιωτος κτλ. εἶνε τόσο πικρὸ πὸς κι αὐτὸς ὁ θάνατος εἶνε λίγο πικρότερος, ὄχι πολὺ πικρότερος.

2. Τὰ τρία αὐτὰ ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ στὸ κείμενο σὲ τρεῖς καταποδιστοὺς στίχους καὶ τᾶρηκα ἔτσι ἀντιγράφοντας κι αὐτὴς τὴς ἀδυναμίες τῆς στιχογραφίας ὅσο δὲν πειράζουνε σημαντικὰ τὴ γλώσσα τῆς μετάφρασης.

3. Che m'avea di paura il cor compunto.
πὸς τὴν καρδιά μου σύντριψε ἀπ' τὸ φόβο.

4. Ὁ πλανήτης αὐτὸς εἶνε ὁ ἥλιος καὶ συμβολίζει τὸ Θεὸ, γιατί, καθὼς λέγει ὁ Δάντης σὲ κάποιο τοῦ σύγγραμμά, τίποτα αἰσθητὸ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον δὲν εἶνε πειὸ ἄξιο ἀπ' τὸν ἥλιο γιὰ νὰ δώσῃ μὴ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Καὶ οἱ ἀχτίδες τοῦ ἥλιου τούτου ὀδηγᾷνε ἴσια τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅποιον μονοπάτι κι' ἄν ἦνε, εἴτε τῆς ἀνθρώπινης εἴτε τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς.

πῶρευγε ἀκόμα, (1) γύρισε ξοπίσου νὰ κυττάξῃ
τὸ πέρασμα πού ζωντανὸς δὲν ἄφηκε (2) κανέναν.

Κατόπι ἀφοῦ ξαπόστασα τὸ ἀφανισμένο σῶμα,
ἀπ' τὸ ἔρμο πλάγι ἐκίνησα ξανά σὲ τρόπο πού ἦταν
τὸ πόδι τὸ πειδ στέριο αὐτὸ πού ἦταν πειδ χάμου πάντα. (3)

Καὶ νά! σὰν ὅπου ὁ ἀνιφορος ριζώνει, ἀλαφροπόδα
κοὶ γλήγορη μιὰ πάρδαλη (4) μὲ τρίχα πλουμισμένη.

Κι ἔτσι, μπροστά μου στέκοντας, τὸ πέρασμα σφαλοῦσε
ὅπου ἔστρεψα πολλές φορές γιὰ νὰ γυρίσω πίσου.

Ἦταν καιρὸς πού ἀρχίσιζε νὰ ξημερώνῃ (5) κι ὁ ἥλιος
μὲ τᾶστρα ἐκείνα ἀνέβαινε, πού ἦταν μαζύ του, ὁ θεῖος
ὄντας πρωτόστρεψε Ἐρωτας πλάσματα ὠραία τέτοια.

Τοῦ ζώου τὸ πέρδαλὸ κορμί, τῆς ἀνοιξιῆς ἢ γλύκα (6)
κ' ἢ ὦρα ἢ αὐγινή (7) μου γένηκαν αἰτία καλὰ νὰ ἐλπίζω,
μὰ ὄχι καὶ τόσο πού νὰ μὴ (8) ξυπνήσῃ μου τὸ φόβο

1. Che ancor fuggiva, πού ἔρευγε τρομαγμένη, κ' ἐμεῖς λέμε μιῶντας
γιὰ τρομάρα μεγάλη : ἡ ψυχὴ μου πῆγε κ' ἦρτε.

2. Δὲ διάθηκε.

3. Ξεκίνησα ξανά κι ἀρχισα ν' ἀνεθάνω. Αὐτὴ εἶνε ἡ σημασία τοῦ στίχου.
Τὸ κείμενο λέγει : *Si che l'ridè fermo sempre era il piè basso.*

Καὶ στηριζόμενον πηκίνοντας στὸ πόδι τὸ πειδ πίσου.
... σὲ τρόπο πού ἦταν
πάντα τὸ χαμηλότερο τὸ πόδι πού πατοῦσε.

Ἄπ' τοὺς στίχους αὐτοὺς προτίμησα τὸν ἀπάνου, μ' ὅλη τὴ δισέρε-
στη ἐπικλήψη τοῦ πού ἦταν, γιατί εἶνε ὁ πιὸ πιστός.

4. Ἡ πέρδαλη συμβολίζει, κατὰ τὴ γνώμη τῶν περισσότερων, τὴν ἀ-
σέλεια.

5. principio del mattino.

6. la dolce stagione, ἡ γλυκεῖα ἐποχὴ λέγει τὸ κείμενο.

7. l'ora del tempo. Δὲν ἀποδίνεται ἀλλοιούτως σ' ἐμᾶς χωρὶς νὰ σκο-
τισθῇ ἡ ἐννοια.

8. Συχωρῶντας δύσκολα τέτοια καλοῦσθ ἡμιστίχια στοὺς ἄλλους ἀναγ-
καστήκα, καὶ λυποῦμαι πολὺ γι' αὐτό, νὰ τὰ συχωρέσω στὸν ἐκυτό μου. Καὶ
θὰ βρεθοῦν κι' ἄλλα χειρότερα παρὰ κάτου. Προτίμησα καλλίτερα τὴν ἀπέ-
ρηκ ἀπόδοση τοῦ κείμενου. Ἡ μὲν δικαιολογία πού ἔχω ὕστερα ἀπ' αὐτήν
εἶνε πού ἔκαμα ὅτι μπορούσα γιὰ νὰ τ' ἀποφύγω θυσιάζοντας καμμιά φορά
μέρες ὀλόκληρες γιὰ ἓνα στίχο.

κάποιο λεοντάρι (1) ξαφνικὰ πού φανερώθηκέ μου.

Μοῦ φάνηκε πὼς ἔρχονταν ὀλόρτο κατὰ μένα
μὲ τέτοια πείνα ξέφρενη πού ἔτρεμε λές ὁ ἀγέρας.

Καὶ κάποιος λύκος θηλυκὸς (2) κατόπι, πού θαρροῦσε
πὼς δὲ θὰ χόρταινε ποτὲς μὲ τὴν ἀχάμνια πού εἶχε, (3)
κι ἔκαμα ὡς τώρα ἀμέτρητους νὰ ζοῦν δυστυχημένοι.

Τὸν εἶδα καὶ σ' ἀνημποριά μ' ἔφερε τέτοια ἢ φρίκη
τῆς ὄψης του, πού τῆς κορφῆς παράτησέ με ἢ ἐλπίδα. (4)

Κι ὡς εἶναι αὐτὸς πού μὲ χαρὰ κερδίζει, κι ὄντας φτάσῃ
καιρὸς πού τὸν ζημιώσει, κλαίει κ' ἢ συλλογὴ τὸν τρώγει, (5)

πορόμοιο τ' ἀνημέρευτο θεριὸ κατάντησέ με,
πού μ' ἔσπρωχνα, ζυγόνοντας σιμάμου λίγο λίγο,
στὸν τόπο πού παντοτεινὰ τὸ φῶς σωπαίνει τοῦ ἥλιου.

Μπροστά μου, ἐκεῖ πού στὰ βαθυὰ κυλοῦσα, βγήκε κάποιος
πού ἀπὸ σιωπὴ πολὺκαιρῆ φαινόταν βραχνιασμένος.

Ὄντας ἐγὼ στὴν ἐρημιὰ τὸν εἶδα τὴ μεγάλη,

— Ὅποιος κι ἂν ἦσαι, εἴτε ἄνθρωπος χεροπιαστός, εἴτε ἴσκιος,
λυπήσου με τοῦ φώναξα. Κι αὐτὸς ἀντιλογιέται.

— Ἄνθρωπος στάθηκα. Ἄνθρωπος δὲν εἶμαι παιά. Οἱ γονιοὶ μου
Λομπάρδοι κι ἀπ' τὴ Μάντοβα κ' οἱ δυὸ τους. Κι ὅσο ξώρας, (6)

γεννήθηκα στοῦ Καίσαρα τίς μέρες καὶ στὴ Ρώμη
στ' Αὐγούστου ζοῦσα τοῦ καλοῦ τὴν ἐποχὴ, στὰ χρόνια
πού ψεύτικους καὶ ψεῦτες θεοὺς (7) ὁ κόσμος προσκυνοῦσε.

Ἦμουν ποιητής, τραγοῦδησα τὸν δίκαιο γυιὸ τοῦ Ἀγχίση,
πού ἦρτε ἀπ' τὴν Τροία, τὸ ξακουστὸ σὰν κάψαν Ἴλιο οἱ φλόγες.

Μὰ ἐσὺ σὲ τόσα βάσανα γιατί ξαναγυρίζεις ;

1. Τὸ λεοντάρι συμβολίζει τὴν ἀλλαζονεία.

2. ἡ φυλαργυρία

3. Τὸ κείμενο λέει :

Καὶ κάποιος λύκος θηλυκὸς πού ἔδειχνε φορτωμένος
ἀπ' ὅσες εἰν' ἐπιθυμιές μὲ τὴν ἀχάμνια πού εἶχε.

4. Πού ἔχασα τὴν ἐλπίδα ν' ἀνέβω στὸ βουνό.

5. Κατὰ λέξη : κλαίει καὶ λυπᾶται σ' ὅλες του τίς σκέψεις.

6. Κι ὅσο ἀργὰ κι ἂν ἦταν, γεννήθηκα στοῦ Καίσαρα κτλ.

7. Die falsi et bugiardi

Γιατί τὸ ἡδονικὸ βουνὸ δὲν ἀνεβαίνεις, ποῦ εἶνε
κάθε χαρᾶς αἰτία κι ἀρχή; — Μὴν εἶσαι ἐσὺ ὁ Βιργίλιος,
ἢ δρύση ἐκείνη ποῦ σκορπᾷ τόσο πλατὺ ποτᾶμι
λαλιάς; — μὲ μέτωπο κ' ἐγὼ τοῦ λέγω ντροπιασμένο.

ὦ φῶς τῶν ἄλλων πειρητῶν καὶ δόξα, ἄς λογιαστῆ μου
ἢ τόσο ἀγάπη κ' ἢ μακρὰ σπουδή, ποῦ τὸ βιβλίο σου
μὲ κάμαν νὰ γυρίζω. Ἐσὺ ποιητῆς καὶ δάσκαλός μου. (1)

Κρατῶ ἀπὸ σένα μοναχὸ καὶ τὴν ὥραία τὴ γλῶσσα
ποῦ δόξασέ με. Κύτταξε τὸ ζῶο ποῦ μ' ἔχει βίαση
νὰ στρέψω πίσω, ξακουστὴ σοφὴ, καὶ βοήθησέ με,
γιατί τίς φλέβες κάνει μου καὶ τὸ σφυγμὸ νὰ τρέμουν.

— Δρόμο νὰ πάρης ἄλλοινα πρέπει, μοῦ λέει, σὰν μὲ εἶδα
νὰ κλαίω, σὰν θέλῃς ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος τ' ἀγριο νάβγῃς,
γιατί τὸ ζῶο, ποῦ κάνει σε νὰ σκούζῃς, δὲν ἀφίνει
ἀπ' τὸ στρατὶ του νὰ διαβῇ κανένας. Τόσα ἐμπόδια
τοῦ σέρνει ποῦ σκοτώνει τον. Κ' εἶνε τὸ φυσικὸ του
τόσο σκληρὸ κι ἀλύπητο, ποῦ ἢ ἀχόρταγὴ του πείνα
δὲν ἔχει πάψη, καὶ πεινᾷ χειρότερα ἀφοῦ φάγῃ.

Τὰ ζῆα περίσσια ποῦ μαζὺ τους ζευγαρώνει, (2) κ' εἶνε
νὰ γένουν κι ἄλλα ὅς ποῦ νὰ φτάσῃ ὁ Σκύλλος (3) ποῦ νὰ σώσῃ
θὰ κάμη το ἀπ' πόνον πόνο. Γῆς δὲ θὰ τὸν θρέψῃ αὐτόνα
οὔτε καλά, (4) μὰ ἀγάπη καὶ σοφία καὶ φρονιμάδα,
κι ἀνάμεσα θὰ γεννηθῇ στὸ Φέλτρο καὶ στὸ Φέλτρο. (5)

1. Ἐσὺ εἶσαι ὁ ἀγαπημένος μου ποιητῆς, κ' ἐκεῖνος ποῦ μ' ἔμαθε νὰ
γράφω στίχους.

2. Εἶνε πολλὰ τὰ πάθη ποῦ μαζὺ τους ἐνόνεται ἢ φιλαργυρία. Ἄν πάρῃ
κανένας τὴν πολιτικὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ συμβολισμοῦ, τὰ ζῶα παρασταίνουν
ἐδῶ τοὺς πολλοὺς πρίγκηπας μὲ τοὺς ὁποίους ἢ λύκαινα δηλ. ἢ αὐλὴ τῆς Ρώμης
συμμαχεῖ ἐνάντια στὴν Ἰταλία.

3. Κατὰ τὴν περὶ παραδεγμένη γνώμη ὁ Σκύλλος αὐτὸς εἶνε ὁ Ugucione
della Faggiuola ἀρχηγὸς τῶν Γυθελίνων, στὴν ἐποχὴ ποῦ ἔγραψεν ὁ
Δάντης, καὶ φίλος προσωπικὸς τοῦ ποιητῆ ποῦ τοῦ ἀφιέρωσε κι ὅλας τὴ θεία
Κοιμωδία.

4. Παίρνει ἐπίτηδες τὸ πρόστυχο αὐτὸ μέταλλο γιὰ νὰ πῆ τὸ χρῆμα.

5. Θὰ γεννηθῇ ἀνάμεσα στὰ δυὸ Φέλτρα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ὁ-
φώνουνταν τὸ καστέλλι τῶν Μοντεφέλτρων ὅπου γεννήθηκε ὁ Ugucione della
Faggiuola.

Τῆς Ἰταλίας τῆς ταπεινῆς ἢ σωτηρία θὰ γένη,
ποῦ, ἀπ' τίς πληγῆς ποῦ ἐλάθανε, πεθάνανε γι' αὐτήνα
ὁ Νίσο, ἢ Καμίλλα ἢ ἀγνή, κι ὁ Εὐρύαλος κι ὁ Τορνός.
Θὰ κυνηγήσῃ ἀπὸ παντοῦ τὸ λύκο, ὡς νὰ τὸν φέρῃ
στὸν Ἄδη ὁπόθε στὴν ἀρχὴ τὸν εἶχε θγάλει ὁ φθόνος.
Κρίνω γι' αὐτὸ καὶ σκέφτομαι καλλίτερο πῶς θὰ εἶνε
γιὰ σένα νὰ μ' ἀκολουθᾷς. Καὶ θὰ γενῶ ὁδηγός σου
κ' ἐξω ἀπὸ ἐδῶ θὰ σύρω σε γιὰ κάποιο μέρος αἰώνιο,
ἐκεῖ ποῦ τὰ γουρλιάσματα τοῦ ἀπελπισμοῦ θ' ἀκούσεις
καὶ τίς ἀρχαῖες ψυχῆς θὰ διαίς τίς θλιβερῆς ποῦ κρᾶζουν
ἢ καθεμὴ τὸ θάνατο τὸ δεύτερο, (1) κ' ἐκεῖνος
μεσ' τὴ φωτιὰ ποῦ χαίρουνται, (2) γιατί νὰ πᾶνε ἐλπίζουν
μιὰ μέρα, ὅποια κι ἂν ᾔηνε, μὲ τοὺς ἐκλεχτοὺς, ποῦ ἂν θέλῃς
κατόπι ν' ἀναβῆς σ' αὐτοὺς, ψυχὴ θὰ σ' ὁδηγήσῃ,
σ' αὐτὸ ἀπὸ μένα ἀξιώτερη. (3) Σ' αὐτήνα θὰ σ' ἀφήσω
μισοῦντας. Ὁ Βασιληᾶς ποῦ ἐκεῖ ψηλά 'ναί ν' ἄρτω
δὲ θέλει με στὴ χώρα του, γιατί παράκουσά του
τὸ νόμο. (4) Πηγαδεύει ἐκεῖ ψηλά, παντοῦ κρατῶντας. (5)
'Εκεῖ εἶν' ἢ οἰκία του κι ὁ ἀψηλὸς ὁ θρόνος. ὦ! μακάριοι
αὐτοὶ ποῦ διάλεξε γιὰ ἐκεῖ. — Κ' ἐγὼ τοῦ λέω — Σ' ὀρκίζω
στὸ Θεὸ ποῦ δὲν τὸν γνώρισες, ἀπ' τὸ κακὸ γιὰ νὰ βγῶ
αὐτὸ κι ἀπὸ χειρότερα, νὰ πῆς με ἐκεῖ ποῦ μοῦ εἶπες,
τοῦ Πέτρου τ' Ἁγίου γιὰ νὰ διῶ τὴν πόρτα, κι ὅσους τόσο
παράστησές μου θλιβερούς. — Ξεκίνησε αὐτὸς τότες
κ' ἐγὼ τὸν ἀκολούθησα.

1. Τὸ θάνατο τῆς ψυχῆς, ὕστερα ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ κορμιοῦ.

2. Αὐτοὶ ποῦ βρίσκονται στὸ καθαρτήριο.

3. Αὐτὴ ἢ ψυχὴ εἶνε ἢ Βεατρίκη ποῦ θὰ ὁδηγήσῃ τὸν ποιητὴ στὸν Πα-
ράδεισο.

4. Γιατί δὲν ἤμωνα χριστιανός.

5. Εἶνε κύριος ὅλου τοῦ κόσμου ποῦ τὸν κυβερνᾷ μέσο τῶν δευτέρων δυ-
νάμεων, καὶ βασιλεύει ὁ ἴδιος στὸν οὐρανὸ ἀπάνου. Τὸ κείμενο λέγει *imperu
καὶ regge*.

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΕΣ

ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ

Στο σεβαστό μου Στ. Σταματιάδη
με τη βαθειά μου εὐγνωμοσύνη.

I

Ὀργια τῆς ζωῆς μετὰ τὸ σίφουνα.

Ἐξω ἡ τρελλόαιμη Ζωὴ μετὰ τὸ Λεβέντη Σίφουνα ἀγκαλιασμένη ὄργια ζει...

Μπρὸς τὸ μυριοπλούμιστο τραπέζι, πού τοὺς ἐστρωσε ἡ δουλέφτρα Φύση μεθοῦνε μετὰ τὸ κρασί τῆς Κίνησης. Καὶ νοιώθοντας τὴ δύναμή τους ἀλύγιστη μπροστὰ στὰ Σύμπαντα πού κυβερνοῦν, τέτοιες μεθυσμένες διάτες χαλασμοῦ στὰ λαγγαμένα χεῖλια τους ὄροντοῦν:

«— Ἡ κοιμισμένη πριγκηπέσσα, ἡ Σελήνη ἀργυρομάλλω, πού περιμένει τὸ ροῦσο βασιλόπουλο, τὸν Ἥλιο, νὰ τῆς χύσῃ τὰ θάνατο νερὸ γιὰ νὰ ξυπνήσῃ—διάτα τῶν ρηγάδων! — νὰ κρυφτῇ. Δὲ θέλουμε στὴ βασιλεία μας νεκρομορφές.

»Καὶ τὰ φιλάργυρα δεντριά, μετὰ τὰ πικρὰ μουρμουρητά τους κάθε πού χάσουν κάποιον φύλλο, ὅλα νὰ κλάψουν τάχαθὰ τους χάνοντάς τα, κ' ἔτσι ξερά, ὡς μυρολογοῦνε δίκια μετὰ τῆς γυμνῆς ἀπελπισίας των τοὺς λυγμούς.

»Καὶ κάθε τι ἀρρωστιάριο καὶ ἀναιμικό, καὶ ὅσα δὲ μπλέξαν στέρια, βαθειὰ τίς ρίζες των στῆς μάννας Γῆς τοὺς κόρφους ζητώντας τῆς τὸ φύσημα τοῦ πλέριου καὶ τοῦ δυνατοῦ, νὰ πῶσῃ!

Ὅρισμός μας! . . . »

Κι ἀκουσε ὁ ὄροντοκράχτης Ἄνεμος τίς διάτες τῶν ρηγάδων κ' ἔτρεξε καὶ τίς σάλπισε στὰ πέρατα.

Καὶ πῶς γλωμῆ ἡ Σελήνη ἡ κοιμισμένη πριγκηπέσσα κρύβεται πίσω ἀπὸ τὰ κρέπια τὰ κρουστὰ τῆς συννεφιάς καὶ ὡς μετὰ τὴ γῆ κατὰτρομα σκύβουν τὰ λιόκαλα δεντριά στὴ διάτα τῶν ρηγάδων κ' ἡ κίτρινη λύπη τῶν φύλλων τους μετὰ τὴ γλύκα τοῦ μακαμένου τὴν ὑπέρταχτη πέφτει σκορπώντας γύρω τῆς μεταξωτοῦς ρυθμούς. Μὰ ὅταν πιά διέβηκεν ὁ κράχτης τῶ ρηγάδων Ἄνεμος, τὸνα πρὸς τᾶλλον ξερὰ σκύβαν τὰ δέντρα μετὰ τῆς γυμνῆς ἀπελπισίας τὸ τρεμοσάλεμα, ψιθυριστὰ, ψιθυριστὰ νὰ κλάψουνε τῆ φτώχεια τους καὶ τῶ ρηγάδων τὴν τυράννια.

Καὶ κάθε τι ἀρρωστιάριο καὶ ἀδύνατο, καὶ ὅσα δὲ μπλέξαν στέρια τὸ ριζωμά τους στῆς μάννας Γῆς τὸν κόρφο, πέφτουν καὶ χάνονται — ἔτσι, στὸ γέρο διρανὲ τὰ παλιόσάνια ποῦναι γιὰ πούλημα καὶ στέκονταν τὸνα μὲς

στὴν ἀγκάλη τᾶλλον, λὲς γιὰ νὰ δυναμώσουν τὴν ἀδυναμία τους, πέφτουνε νικημένα μετὰ τρομοκραγίες: καὶ ἄφωνα σὲ λιγοθυμισμένα τὰ σκούπια τὰ στιβαγμένα στὴν ἄκρια τοῦ στενοῦ παρσάκκου γοργοσκορπιῶνται ὁλοῦθε...

Κ' ἓνα προληπτικὸ σκυλί, κάπου κοντὰ, πού τὸ φροδίζουσι οἱ σκυῖες καὶ τὰ τριξίματτα ἐνὸς ραχτή, — ἔτσι! . . . — ἀλυχτάει γιὰ μιὰ βοήθεια μπροστὰ στὸ ἀγνωστο . . .

II

Στὴν κοιμισμένη κάμαρη.

Μὲς στὴ γαλήνια κάμαρη ὁ ὕπνος, χάδι δελουδένιο, ἀγκάλιασε ὅλα.

Ὡς καὶ τὸ γέρικο βιολί, πού κρέμεται ἀνηγλὰ σὲν ξεχασμένο στὸ ντουβάρι, — σφιχτὰ τυλιγμένο σ' ἓνα ξέθωρο χαρτί — λὲς καὶ ντρέπεται νὰ δείξῃ πῶς τοῦ λείπουνε οἱ δυὸ τρελλές κόρδες τῆς χαρᾶς τὸ μι καὶ λὰ — ὡς καὶ τὸ γέρικο βιολί κοιμάται πιά. Ὡρες καὶ ὧρες τὸ ὄλεπα νὰ ψιθυρίζῃ παραπονεμένο μετὰ τὴ σκιά μιᾶς ἄκρης τοῦ δοξαριοῦ, πού πρόβαινε ἀπὸ τὸ χαρτί, μετὰ τὴ σκιά, πού τρεμοσάλευε — ἡ μυστικὴ γλῶσσα τοῦ πόνου του — στὸ θαμπόφωτο τῆς πράσινης καντήλας, ὦρες καὶ ὦρες τὸ ὄλεπα νὰ ψιθυρίζῃ παραπονεμένο κάποιες παλιὲς μουσικὲς στιγμὲς.

Καὶ τὰ κάντρα τῶ μεγάλων τραγουδιστῶν τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πόνου, ποῦταν ἀνάμελα χωμένοι σὲ δυὸ μαῦρες κατηρεθένιες θήκες, σκύβαν ὅσο μποροῦσαν πῶτερο γιὰ νὰ τ' ἀκούσουνε καλῆτερα . . .

Μὰ τώρα πιά τὸ γέρικο βιολί τ' ἀδικημένο κοιμάται τυλιγμένο σ' ὄνειρα μουσικὰ μελλόμενα.

Κ' ἡ ἐλπίδα καντήλα, πού κἀει — Δεῦτε λάβετε φῶς! . . . — μπρὸς στὸ ἐπιδητικὸ εἰκονοστάσι, πῶχει τὰ βαθύχρωμα λεπτουργήματα καὶ τὸ σταυρὸ μετὰ τᾶνοιχτά του χεῖρια — λὲς κ' εὐλογοῦνε τίς θρησκώληφτες γριὲς κοχίτσες τῆς κάμαρης, πού λένε τὰ βραδινὰ τους «Πατερμὰ» γονατισμένες στὴ σκιά — ὡς κ' ἡ ἐλπίδα καντήλα ἐπαψε πιά νὰ τρεμουλιάζῃ τὸν ἴσκιον τῆς ἄκρης τοῦ δοξαριοῦ πού πρόβαινε ἀπ' τὸ ξέθωρο χαρτί καὶ στέκεται ὁ φῶς τῆς καρφωμένο σ' ἐκσταση θρησκευτικὰ ποιὸς ξέρει ποιοῦ θεϊκοῦ ὄραμάτου.

Κι ἀπ' ὅλους τοὺς μεγάλους τραγουδιστὲς τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πόνου, πού σκύβανε μπρὸς γιὰ νὰκούσουνε καλῆτερα τὰ μυστικὰ τοῦ γέρικου βιολιοῦ, μονάχα ἓνας Μπετόθεν ξαγρυπνᾷ ἀκόμα συλλογισμένος μπρὸς στ' ὄργανό του προσπαθώντας ἴσως ν' ἀγκαλιάσῃ μετὰ τὰ φτερά τῆς τέχνης του τὸ παράπονο τοῦ ξεχασμένου βιολιοῦ.

Κι ὅλα τᾶλλα κοιμοῦνται βαθειὰ μέσα στὴν κάμαρη. Τὸ ἀσπρουλό παραβάν πίσω ἀπ' τὴν πόρτα, κουρασμένο ἀπ' τ' ἀνοιγόκλειμα, νείρεται κάποιον ἀνάπαμα στὶς σκιερὲς ζωοματιές, πού τοῦ πλουμίζουσι τὴν ἀσπρουλάδα του. Τὰ παλιὰ σχολικὰ βιβλία στὸ ψηλὸ ράφι καιρὸ τώρα κοιμοῦνται σβανωμένα

στή σκόνη τῆς ἐγκατάλειψης κ' οἱ γριές τῆς κάμαρης γωνίτσες μές' στ' ἀραχνένια δίχτυα, πού θά ξέχασε τὸ ἱερόσυλο χέρ τῆς νοικοκυρᾶς, τώρα και μούνται.

Ὅλα κοιμούνται μές στή γαλήνη τῆς μικρῆς κάμαρης. Τὰ τζάμια μόνο, ξάγρυπνοι ἠερδιάτορες τῆς ἡσυχίης τῆς, φορέσαν ὄπλισμό τους ἀγνοῦς κι ἀγνοῦς γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουν νάμπη τὸ ζουλιάρικο μάτι τοῦ λεόντη Σίφουνα, πού ὀργιάζει ἔξω μὲ τὴν τρελλογαίματη Ζωή.

Κ' ἐγώ, σὲ μιᾶς χαϊδέτρικε ζέστας τὴν ἀγκαλιά, — πού κρύφτηκε στή φιλόξενη καργιόλα μου κ' ἐκείνη, διωγμένη ὅλοῦθε ἀπὸ τὸ ρήγα Σίφουνα — κ' ἐγὼ ξαπλωτός κι ἀκούνητος μὴδὲ κοιμοῦμαι, μὴδὲ γοργῶ.

Τὸ βαρὺ μοτίβο τῆς ἐπικῆς συναυλίας τῶν ἀγέρηδων ἔξω κ' οἱ πράσινες ἔκστασες τῆς ἐλπίδας καντήλας στὴν κοιμισμένη μου κάμαρη ζωντανεύουν μέσα μου κάποιες παλιές χειμωνιάτικες ζουγραφιές, κάποιες ἀπλές παιδιάτικες ζουγραφιές, πού κρύβουνε γιὰ μένα στὴν ἀπλότη τους ὄνειρα κι ὄνειρα . . .

III

Στὸ φεγγαράκι, ὦϊμέ! τὸ νέο.

Δειλινό . . .

Εἶταν ἡ ὥρα πού ὁ Μαρμαρωμένος, καθάλλα στ' ἄλογο τοῦ Ὀνείρου, τρέχει νὰ βρῆ νὰ λευτερώση τὴ θρυλικὴ ἐκκλησιὰ — καρδιά τῆς αὐτοκρατορίας του.

Δειλινό . . .

Κ' εἶταν ἡ ὥρα πού ἡ Σουλτάνα Νύχτα προβαίνει ἀπ' τὸ Γιλδίτζι τῆς γιὰ νὰ σκεπάση μὲ τὸ κρουστό τσαρτσάρι τῆς τὴ θρυλικὴ ἐκκλησιὰ, νὰ μὴν τὴ βρῆ ὁ Αὐτοκράτορας.

Δειλινό ἀγάπης κ' ἔκστασης . . .

Ἄνάμεσα στὰ κυπαρίσια τὰ σκυφτά, πού μᾶς περικυκλώνανε — καὶ σκύβανε καὶ σάβανε νὰ μάθουνε τὸ μυστικὸ μᾶς, — ἀνάμεσα στὰ κυπαρίσια ἀργὸ διαβαίναμε: Ἐσὺ σπλάχνο τῆς Σουλτάνας κ' ἐγὼ παιδί τοῦ Βασιλιά . . .

Κάποιος τῆς Τέχνης στεναγμὸς μᾶς εἶχε σμίξει: Κ' ἐγὼ ποιητῆς, κ' ἐσὺ Τεχνίτρα . . .

Βαθιά, κατάντικρα, πέρα ἀπ' τὸ θολὸ ξάπλωμα τοῦ Κεράτιου, μὲ τὰ στή τὰ τζαμιά βαρδιάτορες καὶ μὲ τοὺς κοιμισμένους τρούλλους τοὺς βυζαντινοὺς ἡ ἀγιοπρεπὴ χώρα τῆς Σταμποῦλ μές σὲ μὴν ἔκσταση ὄνείρου δειλινὸ μακρὶνε στὰ πείρα καὶ γάνουνταν καὶ καταντοῦσε ὀλόκληρη ἓνα ὄνειρο καὶ μιὰ ἰδέα. Καὶ τυλιγμένες κ' οἱ ψυχές μας στὴν ἰδέα αὐτὴ, ταξίδευαν σὲ κάποιους κόσμους ἀπλαστοῦ τοῦ ἀόριστου.

Ψηλά, ψηλά, μές στους γαλάζιους τούρανοῦ καθμούς ὀλόλιγνο τὸ βασιλόπουλο Φεγγάρι — σὰ λυωμένο ἀπὸ μιὰ λύπη ἀργυρῆ — μᾶς κύνταζε καὶ χαμογέλα.

Μιᾶς θλίψης ἀγνωστῆς τὸ κυπαρίσι μὲτα μου εἶταν σὰ νάκλαιε. Θυμοίμαι. Σὰν προμάντεμα ψιθύριζα τοῦ ποιητῆ τὴν προφητεία:

•Στὸ φεγγαράκι, ὦϊμέ! τὸ νέο
κι ἂν πιάση ὁ ἔρωτας, δὲ ζῆ . . .»

Μὰ εἶταν ἡ νύχτα τοῦ Γεννάρη, πού μᾶς ἔντυσε σὲ λίγο μὲ τὰ χάδια τῆς, σειρηνικῆ κι ὄλους τοὺς ξέχασα τοὺς φόβους καὶ τοὺς πόνους μου γύρω καὶ μέσα μου. Κ' ἔσκυφα πρὸς ἐσένα βλέποντάς σε κ' εἶταν σὰν κάτι νὰ σοῦ τραγουδοῦσα μὲ τήδόν. τραγοῦδι τῆς Σιωπῆς, ποῦτανε ρυθμισμένο στὸ ἀργοσχύψιμο τῶν κυπαρισίων. Καὶ τὸ τραγοῦδι μου δονόνταν μὲ τὴν ὀμορφιά σου, σὰν τὰ ζουμπούλια τὰ λευκὰ στοῦ στήθους σου τὴν Τέχνη.

Στὰ χεῖλια σου πού σιγοτρέμανε τραγοῦδησε μιὰ λέξη, πῶχει μέσα τῆς τὴν ἀγνωσὴν μᾶς Ἐδὲμ καὶ μιᾶς Κόλασης τὸ πυρωμένο πάθος.

Ἐσκυφα καὶ φίλησα τὴν ψυχὴ σου στὸ βελούδο τῶν χειλιῶν σου. Κ' οἱ καρδιᾶστῶν μαύρων κυπαρισίων ἀναγάλλισαν . . .

Θέλεις νὰ μάθης τί εἶτανε τὸ μυστικὸ μᾶς :

Σῆρε στὰ κυπαρίσια τὰ περίεργα, πού σκύβανε καὶ σκύβανε νὰ μᾶς ἀκούσουν, κι ἀκόμα ὡς τώρα στὶς ὀλόγλυκες νύχτες τοῦ Γεννάρη θὰ τάκούσης νὰ τὸ ψιθυρίζουνε τάρμενικὸ τὸ μυστικὸ . . .

1918.

Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΜΙΑ ΖΩΗ

(Συνέχεια από το προηγούμενο φυλλάδιο.)

ΙΧ.

«Μετά δυό μέρες έφυγε. Άρρώστησεν ο πατέρας του. Ξεχνώντας κάθε κάρια έτρεξε σ' ο σπίτι του. Μά δέν ήταν τίποτα βαρύ, κ' ύστερα από λίγο καιρό ξαναήρτε. Στο άναμεταξύ φαίνεται πώς είχε συναντήσει την άνεψιά μου σέ κάποια διασκέδαση στην έξοχή· κάτι μου είχε πη εκείνη, μά δέ θυμούμαι πειά καλά. Γέρασα, παιδί μου. Την ίδια βραδυά πέρασεν απ' έδω κ' ή άνεψιά μου. Ήταν συνεννοημένοι: Δέ ξέρω, μά δέν τό πιστεύω κι' όλας.

«Έκείνοι που άγαπιοϋνται φαίνονται όσο κι άν πασχίζουνε νά κρυφτοϋνε. Έτσι κ' οι όμιλίες κ' οι ματιές αυτών των παιδιών μου φάνηκαν άσυνείθιστες σάν καθήσανε σιμά μου, έδω κάτω απ' τ' άγιοκλήμα νά μου κρατήσουνε συντροφιά. Έκείνη τόν άκουε τό περισσότερο με κατεδασμένα μάτια παίζοντας με την ταν τέλα της ποδιάς της, κι όταν σήκωνε τό κεράλι νά τόν διη, ή ματιά της ήτανε βαθιά, έλεες ζητούσε την ψυχή του. Τότε ή φωνή του κόβουνταν ή άλλαζε, σάν νά τόν έσειεν όλόκορμος κάποια ανατριχίλα, ή σάν νά νοιωθε τή ζάλην εκείνη που αισθάνεται κανένας όταν κουνιέται κι άνεβαίνει άπότομα σ' άψηλά.

«Άφου καθήσαν έτσι αρκετήν ώρα σηκωθήκανε μαζί νά κάρουνε κανένα γύρο στόν κήπο και νά κόψουνε λουλούδια. Σέ λίγο χαθήκανε πίσω απ' τά δέντρα. Ο ήλιος πήγαινε νά βασιλέψη την ώρα εκείνη, τό θυμούμαι σά νάνε τώρα.

«Όπως άργήσανε νά φανοϋν, παράτησα κ' έγω την κόψη μου και πήγα νά τούς εύρω. Περπατοϋσα άργά και κοντοσιτκόμουνα που και που μπροστά στά λουλούδια που στολίζαν τις δυό πλευρές της δεντροστοιχίας. Πότε ίσωνα κανένα κλαδί που τόχε λυγίση ή άγέρας ή κάποιο ζωο, πότε έκοβη τά ξερά φύλλα. Από χρόνια τό είχα πάρει συνήθειο και κάθε βράδυ όσο τά μάτια μου βλέπανε καλά, ξεχνούσα τις άτέλειωτες ώρες της μοναξιάς με τά λουλούδια. Δέν είνε άχάριστα τά φτωγά και πληρώνουν με ότι ή γη μπορεί νά δώση πειό έμμορφο και πειό λεπτό τις φροντίδες του ανθρώπου. Έτσι πηγαίνοντας άργά, έφτασα κοντά στην άσπρη τριανταφυλλιά. Έκει άκουσα τις όμιλίες των παιδιών. Δέ με είχαν στοχαστεί. Η σκέψη πώς άγαπιοϋνται δέν μου ήρτε πρώτη φορά στό νοϋ τή στιγμήν εκείνη. Την είχα απ' τόν καιρό που ήταν μι-

κρά και μου ήταν πάντα ευχάριστη. Στάθηκα και με προσυχή παραμέρισα λίγο τά φύλλα όσο νά τούς βλέπω όπως τούς άκουα. Η άνεψιά μου καθόντανε σ' ένα παλιό θρανίο από χρόνια άφησμένο εκεί πέρα. Με τά δάχτυλα έχάιδευεν ένα λευκό λουλουδάκι απ' εκείνα που φυτρώνουνε κάπου κάπου τό καλοκαίρι μέσ' την άγριάδα και που τά λένε έδω καντήλες. Τό χάιδευεν έτσι, άφηρημένα, για νά μπορέ νά τόν άκούη δίχως νά τόν βλέπη. Τά μάγουλά της ήταν δυό τριαντάφυλλα και τά χείλη της χαμογελοϋσαν. Έκείνος της είχε βάλη ένα λευκό ρόδο στά ξανθά της μαλλιά κ' ένθ της μιλοϋσε την καμάρωνε στέκοντας όρθός μπροστά της.

Τι λέγανε; Θυμούμαι τά λόγια τους, όσο κι άν γέρασα.

—Πώς περνάς τις μέρες σου; του ρωτοϋσεν εκείνη παίζοντας πάντα με τ' άσπρολούλουδο.

—Γράφω.

—Πές μου τί γράφεις; κ' έκαμε νά σηκώση τό κεράλι νά τόν διη μά ξακολούθησε νά βλέπη τό λευκό άνθάκι που άρχιζε νά μακραίνεται στά δάχτυλά της.

—Τραγουδία. Πώς σου πάει τό τριαντάφυλλο!

—Γιά πίνω τά γράφεις; αυτήνα τή φορά τόν εκύτταζε με μάτι κάπως άνήσυχο.

—Μά για κανένα...

—Θά μου γράψης τραγουδία κ' έμένα; και τό χρυσό κεράλι ξανάγειρε σάο λουλούδι.

—Σ' άρέσουνε οι στίχοι;

Όταν είνε γραμμένοι από έσένα... και σώπασε, μά ή ματιά της ξακολούθησε την φλογερήν όμιλία.

Τώρα εκείνος κάθησε πλάι της.

—Μ' άγαπās, της ρώτησε, όπως όταν είμαστε μικροί; Θυμάσαι τή μέρα που έφυγες; Τι κλάμματα είχα κάρμη!

Η φωνή του έτρεψε. Έκείνη σώπαινε. Τά λευκά τριαντάφυλλα ανατριχιάζαν στό ευώδιακό άγέρι που άρχιζε νά πνέη την στιγμήν εκείνη απ' τά βουνά. Η νύχτα κατέβαινε άργά στόν κήπο.

—Μ' άγαπās όπως τότε; την ξαναρώτησε.

Τό λουλούδι της έπεσεν απ' τό χέρι.

—Σ' άγαπώ περισσότερο και σ' άγαπώ άλλουώτικα του άποκριθήκε όκίζοντας όλη της την ψυχή σ' αυτά τά λόγια, ένθ τά λευκά της χείρα νιυλίχθηκαν στό λαιμό του. Και τά παιδικάσια τους χείλια ένώθηκαν σ' ένα άτελειώτο φίλημα εκεί κάτω απ' την τριανταφυλλιά όπου τραγουδοϋσε τις άγάπες του τό μικρό τρυπακάρυδο.

Η γρηά στάθηκε μιá στιγμή μαγεμμένη απ' τή δροσερήν ένθύμηση της άγάπης που ζύπνησε στην ψυχή της.

Τώρα είχεν άπλώση παντού ή νύχτα.

—Νά ! εκεί κάτω, μου είπε, δείχνοντας μακριά την τριανταφυλλιά, και σόπασε και πάλι.

Ἐγύρισα κ' είδα. Τὸ φεγγάρι ἀνέβαινε πίσω ἀπ' τὰ κλαδιά ἀναστήνωντας ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀνύπαρχτες ἄσπρες μορφές πού κυμάτιζαν ἀνάμεσα στὶς πυκτὲς φυλλωσιές. Ἡ γρηῃ δὲν ἔλεγε πειὰ τίποτα. Τὸ λευκὸ τῆς κεφαλῆ ἔγερνε κουρασμένο στὸ στήθος. Ἐσυλλογίζονταν.

X

16 Ἰούλη 19 . . (συνέχεια).

Τὴν ἄλλη βραδυά, σὰν βρεθήκαμε πάλι μονάχοι κάτω ἀπ' τὴν καμάρα πού πλέχανε τ' ἀγιοκλήμα μὲ τὸ σακίμι, χωρὶς νὰ τῆς τὸ θυμίσω, ἡ γρηῃ ἔξακολουθήσεν ἔτσι τὴν ἱστορία τῆς.

«Δὲν ἄργησε νὰ μοῦ τὰ μολογήσῃ ὅλα. Μυστικὸς καὶ λιγόλογος μὲ τοὺς ἄλλους, ἀγαποῦσε ν' ἀνοίγεται σ' ἐμένα. Μοῦ εἶπε ὅλες του τὶς ἐλπίδες, ὅλους του τοὺς φόβους. Σὲ λίγο καιρὸ θὰ φευγε. Θὰ πήγαινε σ' ἄλλους τόπους νὰ ἔξακολουθήσῃ τὶς σπουδὲς του, γιατί τὸ εἶχαν πάρει πειὰ ἀπόφαση στὸ σπίτι, βλέποντας πὼς τὸ ἐμπόριο θὰ τοῦ σάπιζε ἀνώφελα τὴ ζωὴ. Θὰ περνοῦνε ἔξω τέσσερα χρόνια, ἴσως καὶ περισσότερα. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ δὲ θὰ βαρύνονταν ἐκείνη νὰ τὸν καρτερῇ ; Γιατί ἔκαμιν ὄνειρα τρελλά. Μαζὺ μὲ τὴν ἀγάπη του ἤθελε νὰ τῆς φέρῃ κ' ἓνα ὄνομα μεγάλο, ἤθελε νὰ τὴ θεωρῇ περήφανη γι' αὐτόνα. Δυστυχισμένο παιδί ! Εἶχε φωτιά στὸ νοῦ ! Δὲν ἔμοιαζε κανενός.

«Ἄν δὲν ἄλλαζεν ἐκείνη ὡς τότε τί εὐτυχία ! Θὰ τὸν ἀγαποῦσε, θὰ τὸν καταλάβαινε, θὰ τὸν ἀκολουθοῦσε στὸ δύσκολο δρόμο πού εἶχε διαλέξει, γεμάτο πίκρες, μὰ πίκρες, μ' ἔλεγε, πού ἀψηλώνουν τὸν ἄνθρωπο κι ἀξίζουν πειότερο ἀπ' τὶς ἀνόητες χαρὲς τοῦ κόσμου. Θὰ τοῦ δινε θάρρος, μακραίνοντας ὅσο μποροῦσε ἀπ' τὴν ὄνειροβάτισσα ψυχὴ του, τὶς ἀηδίες τῆς μικρῆς ζωῆς, κ' ἔτσι στὸν εὐεργετικὸν ἴσκιό τῆς ἀγάπης τῆς, εὐγενικὸς δουλευτής, θὰ ἔπλαθε κάτι μεγάλο κ' ἔμμορφο. Ἄς μὲ συχωρέσῃ ἡ ἀναπαυμένη του ψυχὴ. Δὲ μποροῦσα νὰ καταλάβω, παιδί μου, τί ἤθελε νὰ πῆ μ' ὅλα αὐτά, τί ζητοῦσε νὰ κάμῃ καὶ ποιὸς ἦταν ὁ σκοπὸς του. Σὰ μιλοῦσε, τὸν ἔβλεπα μὲσ' τὰ μάτια, τὰ λόγια του μ' ἐνανούριζαν σὰ μουσική. Τὶς στιγμὲς ἐκείνες τὸ περήφανό του πρόσωπο φεγγαβολοῦσε· ὁ ἐνθουσιασμός του ἔδινε κάτι θεϊκό. Εἶχε μιὰ παράξενη ἔμμορφή καὶ σκλαβωμένη, μ' ὅλα τὰ χρόνια μου, ἀπ' τὴν ὀμιλία του, δὲν τολμοῦσα, ντροπέμουνα νὰ τοῦ ρωτήσω μου φαινόντανε πὼς θὰ ἤμουνα ἀστεία νὰ τὸν ξετάζω, ἐγὼ μιὰ ἀγράμματη γυναίκα. Ποτέ του δὲν ἔλεγε λόγια τοῦ ἀέρα, ἦταν φρόνιμος ἀπὸ μικρός, τόσο φρόνιμος, πού μποροῦσε καὶ μεγάλους νὰ συμβουλεύσῃ. Μὰ ἦταν τόσο ὠραία ὅσα ἔλεγε πού δὲν τὰ πιστεύουν οὐτ' ἐκεῖνος. Καὶ τὸ χαμόγελο ἔσβυνε γρήγορα ἀπ' τὰ χεῖλη του. Ἀπὸ παιδί ἡ πιερὴ ζωὴ τὸν εἶχε κάμει νὰ μὴν πιστεῖῃ στὴν

εὐτυχία. Τὸ μάτι του σταματοῦσε κάπου σὰν νὰ ὄλεπε κάτι μακρυνὸ καὶ μαῦρο πού ξεκίναε ἀργὰ ἀπ' τὴ σκιά. Καὶ κουνώντας τὸ ὠραῖο του κεφάλι πρόσθετε : «Ἄν θέλῃ ὁ Θεὸς, μὰ δὲν πιστεύω, κ' ἐγὼ δὲ ξέρω γιατί δὲν πιστεύω ».

«Τὶ ἔμμορφες πού ἦταν οἱ πρώτες μέρες στὴ γλυκεῖα φωλιά ὅπως τ' ὠνόμαζε τὸ σπίτι ἐκεῖνος ! Τοὺς ἀγαποῦσα καὶ τοὺς δυὸ καὶ δὲν εἶχα τὴ δύναμη νὰ τοὺς ἀρνηθῶ τίποτα. Ἐκρυβα τὴν ἀγάπη τους καὶ κρυφὰ τὴν ἐκχαίρωνα. Ἡ γέριχη καρδιά μου πετοῦσε σὰν τοὺς ἔβλεπα νὰ περπατοῦν χεροπιασμένοι μέσα στὰ λουλούδια, σὰ δυὸ ψυχές, σὰ δυὸ ὄνειρα.

«Κι' ὅμως τί λίγο πού μοιάζανε ! Ἐκείνη ὅλο ζωὴ, χαρὰ καὶ γέλια. Ἡ ἔμμορφή τῆς ἦτανε ἓνα τρελλὸ ἀχτινοβόλημα πού θάμπωνε καὶ μεθοῦσε. Ἦταν παιδί ἀκόμα, παιδί χαϊδεμένο, κ' εἶχε ὅλες τὶς χαρὲς κι ὅλες τὶς σκληρότητες τῆς ἡλικίας αὐτῆς. Ἐκεῖνος σκεπτικὸς, ψυχὴ στοχαστικὴ καὶ μακράμην ἀπ' τὴν πρόωρη σκέψη, γεμάτη κάποια βαθυὰ περιπάθεια πού ξεχειλοῦσεν ἀπ' τὰ ὠραῖα θλιμμένα του μάτια σὰν ἀπὸ δυὸ βρύσες ἀγάπης κ' εὐσπλαχνίας.

«Μιὰ μέρα, αὐγὴ ἀκόμα, τὴν εἶδα ἀπ' τὸ παράθυρο πῶρχονταν, μακριὰ ἀπ' τὸ δρόμο τοῦ βουνοῦ, σὰν ἓνα ἄσπρο σημάδι πού ἀστραφτε στὸ πρῶτο φῶς τοῦ ἡλίου. Ἐσυρε χωρὶς θόρυβο τὸ μάνταλο τῆς ξυλένιας πόρτας τοῦ κήπου καὶ μπῆκε. Μὲ τὸ ἓνα χέρι κρατοῦσε συμμαζευτὴ τὴν ποδιά τῆς, γεμάτη μαγνόλιες, μὲ τ' ἄλλο τὰ βιβλία τῆς, γιατί πήγαινε ἀκόμα σχολεῖο. Ἐκεῖνος διάβαζε κάτω ἀπ' ἓνα δέντρο, καὶ δὲν τὴν στοχάστηκε. Ἐκείνη τὸν εἶδε. Προχώρησεν ἀργὰ στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, ἄρρηκε τὰ λουλούδια καὶ τὰ βιβλία τῆς κατὰ γῆς στὰ χόρτα, πήγε πίσω του καὶ τοῦ σφάλιξε τὰ μάτια μὲ τὶς δυὸ ἀπαλάμες. Γλυκὸ ξάρνισμα ! Τῆς πῆρε τὰ χέρια σηκώθηκε, τὴν ἐκύτταξε, καθὼς βλέπει τὸ λευκὸ φῶς τῆς αὐγῆς ὅταν ξυπνᾷ, καὶ τὴ φίλησε. Ἐκείνη μάζεψε ἀπὸ κατὰ γῆς τὶς μαγνόλιες καὶ τοῦ τὶς ἔδωκε. — Σηκώθηκα πρῶτ' γιὰ νὰ τὶς κόψω πρὶν τὶς διῆ ὁ ἥλιος, τοῦ εἶπε. Προχθὲς μοῦ εἶπες πὼς τὶς ἀγαπᾷς. Θὰ σοῦ φέρω κι ἄλλες πολλές, ὅσες θέλεις. — Καὶ γελοῦσε, γελοῦσε γλυκὰ, ἐνῶ τὸ παρθενικὸ τῆς στήθος ἀναταράζονταν γοργὰ ἀπ' τὴν κούραση τοῦ δρόμου. Ὅταν ξεκουράστηκε λίγο πλάι του, πῆρε ξανά τὰ βιβλία τῆς ἀπ' τὰ χόρτα καὶ σηκώθηκε νὰ φύγῃ. — Εἰν' ἡ ὠρα τοῦ σχολεῖοῦ, τοῦ εἶπε, φεύγω, τὸ βράδυ θὰ σὲ διῶ. Δὲ θὰ φύγῃς βέβαια — Δὲ θὰ φύγω, τῆς ἀποκρίθηκεν ἐκεῖνος χωρὶς νὰ τῆς ἀφήσῃ τὸ χέρι πού τοῦ δῶκε γιὰ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ. Τὸ μάτι του γύρισε στὰ λουλούδια πού ἀχτινοβολοῦσανε στὸν ἥλιο, κατάλευκα, ἀπάνω στὸ τραπέζι ὅπου διάβαζε λίγην ὠρα πρὶν. Τὸ φῶς πλημμυροῦσε σιγὰ σιγὰ τὸν κήπο· στὶς ἄκρες τῶν φύλλων ἀναφταν χίλιες δυὸ σταλίδες ἀπὸ τὴ δροσιὰ τῆς νύχτας — Τὶ ἔμμορφη μέρα ! μὴ φεύγῃς, τῆς εἶπε.

«Σὰν τρελλὸ παιδί ἐκείνη ἐπέταξε τὰ βιβλία τῆς κατὰ γῆς καὶ χύθηκε στὴν ἀγκαλιά του. — Θὰ διαβάσουμε μαζὺ σήμερα, ἐδῶ στὸν ἥλιο, μέσα στὰ

λουλούδια. **Κ'** ένα ευωδιακό άγέρι πνέωντάς απ' τὰ βουνά φυλλομετρούσε στὰ χόρτα τὰ σκόρπια βιβλία.

Βρίσκω μιὰ ἄλλη σημείωση στὰ χαρτιά πού μ' ἄφησε. **Θά** εἶνε δίχως ἄλλο γραμμένη στὴν ἀνάμνηση αὐτῆς τῆς μέρας

Ἰούνιος 18 . . . Μαραίνεσαι σιγὰ σιγὰ, λευκή μου μαγνόλια. — **Σ'** ἐπιξεν ὁ στενάχωρος ἀέρας τοῦ κελιοῦ μου καὶ τ' ἀπελπισμένα φιλιὰ πού ἔδωκα στὰ φύλλα σου. Ἐλυσε τὸ χιόνι τῶν πετάλων σου καὶ κιτρινίζεις κιτρινίζεις ὁλοένα, καὶ μοῦ φεύγεις ἀσπλαχνα καὶ μ' ἀφήνεις στὸ σκοτάδι μου καὶ στὴν ἀτέλειωτη συλλογή. Κάτι θά δινά απ' τὴν ἀνώφελη ζωὴ μου γιὰ νὰ βαστάξω τὴ δική σου. Νά ξερες πῶς μοῦ στοιχίζει ὁ θάνατός σου, ὁ ἔμμορφος ὁ θάνατος ὁ λουλουδέσιος ! Τέτοια ὦρα πού ξεψυχοῦνε τ' ἄνθη τῆς μαγνόλιας κάτω απ' τὸν ἀπλάκωτον ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, στὸ πύρινο μεσημέρι πού ἔλα καὶ μῶνται γύρω τὸν ὕπνο τῆς ἡδονῆς πού ἔχει ἀποκάμει τέτοια ὦρα, θυμοῦμαι εἴμασταν παιδιὰ ἀκόμη, ἐκείνη καθισμένη στὸ παράθυρο κεντοῦσε, καὶ τὰ χρυσὰ τῆς μαλλιά ἐπλημμυροῦσαν τὸ πρόσωπό της ἀπὸ ἕνα φῶς πού τύφλωνε κ' ἐμοιάζεν ὀλόκληρη σὰν κάτι πού ἐκύλησεν ἀπὸ τὸν ἥλιο. Καθισμένος πλάι της, τῆς ἐδιάβαζα τὸ ἄσμα τῶν Ἀσμάτων, μέσα ἀπὸ μιὰ πανάρχαια βιβλίο στολισμένη μὲ χιλίες δυὸ ὑπομονετικὲς ζωγραφιές. Τὰ κιτρινισμένα φύλλα μυρίζανε λιβάνι καὶ βασιλικό. Ἦτανε τὸ διῶλο ἑνὸς ἀδελφοῦ τοῦ παπποῦ της. Ὁ γέρος παπᾶς διασκέδαζε στὴν ἀπάνεμη γαλήνη τοῦ κελιοῦ του διαβάζοντας τὰ λόγια τοῦ Ἰερωῦδᾶ:

Φιλοτάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ.

Ὅτι ἀγαθοὶ μασιοὶ σου ὑπὲρ οἶνον.

Καὶ ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα.

Μῦρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου.

Διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε.

Ἀπ' τὸν κήπον ἀνέβαινε ἡ μυρωμένη ψυχὴ τῶν λουλουδιῶν τῆς μαγνόλιας πού ξεψυχοῦσαν κάτω απ' τὸν ἀπλάκωτο ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, καὶ σκορπιούνταν στὸν φλογισμένον ἀέρα. Πικτοῦ ἡσυχία καὶ ἀποκάριμα. Μονάχα ὁ τζιτζικας, μεθυσμένος ἀπὸ φῶς καὶ ἀπὸ φλόγα τραγουδοῦσε στὴν ἀψηλὴ φτελιά.

Μέλαινά εἰμι ἐγὼ καὶ καλή

Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ,

Ὡς σκηνώματα Κηδᾶρ,

Ὡς δέσσεις Σαλωμών.

Ὅτι παρέβλεψέν με ὁ ἥλιος.

Ἄφησε τὸ ἐργόχειρό της καὶ μ' ἐκύτταζε βαθυὰ στὰ μάτια. — Εἶδα ἕνα ὄνειρο ἀπόφα, μοῦ λέγεις. Καθόμαστε μαζὺ, ὅπως καθόμαστε τώρα ἐδῶ, στὸ

ἴδιο μέρος, καὶ ἦσουνά τόσο ἔμμορφος πού ἦρτα στὴν ἀγκαλιά σου καὶ σ' ἐφίλησα ! — Ἡ ματιά της ἐστράψε καὶ εἶχε τὴ στιγμὴν ἐκείνη κάτι ἀπ' τὴ φλογερὴ ζέση τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ κάτι ἀπ' τὴ μέθη τοῦ τζιτζικα πού τραγουδοῦσε στὴν ἀψηλὴ φτελιά τοῦ κήπου. — Τὸ ὄνειρο βγήκε. — μοῦ λέγει. Εἶνε ντροπὴ νὰ σὲ φιλήσω ἀφοῦ σ' ἀγαπῶ ;

Καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ὅλη ἡ ἀστραπὴ τοῦ ἡλιοῦ ὅλος ὁ βαθὺς καῦμός τοῦ καλοκαιριοῦ ἐλαχτάρησαν στὴν ψυχὴ μου. Τὰ χρυσὰ τῆς μαλλιά ἐκρυφταν ἀπ' τὰ μάτια μου τὲς μυριόχρωμες ὑπομονετικὲς ζωγραφιές τοῦ παλλοῦ βιβλίου.

Ἡ λευκή μου μαγνόλια μαράθηκε !

XI.

17 Ἰουλίου.

« Μαζὺ μὲ τὰ λουλούδια τέλεψε καὶ τ' ὄνειρο, ἐκαλοῦθησεν ἡ γρηά. Ἄλῃθεια ! ἡ ἀγάπη τους ἦταν γοργὴ καὶ ἔμμορφη σὰν ὄνειρο. Δὲν ἦταν τυχερό ! Νά ! πῶς ἦρτε τὸ ξύπνημα ! Μιὰ παραγνώριση οὔτ' ἐκείνος ἐφταιξεν οὔτ' ἐκείνη. Δὲν εἶχα καταλάβει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Εἶμαι βέβαια πῶς τὸν θυμάται ἀκόμα καὶ πῶς τὸν ἀγαπᾷ. Τὸν ἀντρα της δὲν τὸν ἐπῆρεν ἀπὸ ἔρωτα. Τὴ μέρα πού παντρεύτηκε, ὅταν ἦρτε κοντὰ μου λευκοντυμένη νόφη, γιὰ νὰ της δώσω τὴν εὐχὴ μου, κρύφτηκε στὸν κόρφο μου κ' ἐκλαψε. Ἀπὸ τότε πού πέθανεν ἐκείνος δὲν ἔρχεται πειὰ ἐδῶ, ἐγὼ πηγαίνω καὶ τοὺς βλέπω. Μοῦ λέγει πῶς ἡ λάτρα τῶν παιδιῶν της δὲν της ἀφήνει καιρὸ ὅπως πρὶν. Μὰ θυμοῦμαι ἀκόμα τὴ χλωμάδα της σὰν της ἔδωκαν τὸ μαῦρο μήνυμα. Εἶνε τόσο γεμάτο αὐτὸ τὸ σπίτι ἀπὸ τόσες καὶ τόσες ἐνθύμησες πού φοβᾶται μὴν τὸν ἀντικρύση κάπου. Οἱ κάμαρες, ὁ κήπος εἶνε στοιχειωμένα γι' αὐτήνα.

« Σοῦ εἶπα λοιπὸν πῶς δὲν ταιριάζανε στὰ φυσικά. Ἐκείνη ἦτανε τρελλή, ἀνυπότακτη, ἰδιότροπη, ἐκείνος πονετικός καὶ ἡμέρος. Τῆς ἔδειχνεν ὅλη τὴν ἀδυναμία του. Ὅσον ἡ ἀγάπη του περίσσευε, τόσο ἐκείνη ψύχραινε καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοῦ κάμῃ νὰ πιστέψῃ πῶς δὲν τὸν ἀγαπᾷ. Γιατί ; Οἱ περισσότερες γυναῖκες εἶνε ἔτσι πλασμένες. Τὸν ἀγαποῦσε καὶ ὅμως της ἄρεζε νὰ τὸν βλέπῃ νὰ πονῇ. Φαίνεται παράλογο αὐτὸ πού σοῦ λέγω καὶ ὅμως ἦταν ἀληθινό. Μιὰ μέρα μὲ τὸ θελόني πού ἔραβε τοῦ κέντησε δυνατὰ τὸ χέρι. — Ἄν μ' ἀγαπᾷς, τοῦ εἶπε, θὰ μ' ἀφήσης νὰ σὲ κεντήσω ὅσο θέλω χωρὶς νὰ τραδηχτῆς — Γελῶντας τὴν ἄφησε νὰ κάμῃ ὅτι θέλει. Τὸ χέρι του μάτωσε, μὰ ἐκείνος δὲν εἶπε τίποτα. Εὐχαριστημένη τὸν ἐχάιδεψε λέγωντας : — Τί καλὸς πού εἶσαι ! — Αὐτὸς ὅμως γυρνῶντας τὸ πρόσωπο ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος της ἐκρυφεν ἕνα δάκρυο πού γέμισε τὰ μάτια του. Πόσες φορές περνῶντας ἀπ' τὸ σπίτι της ἦρε τὸ παράθυρό της κλειστό. Τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν τὴν ρωτοῦσε, τοῦ λεγε πῶς ἐκοιμῶνταν γιατί δὲν μποροῦσε νὰ τὸν φυλάγῃ. Τῆς ἔδωκεν ἕνα βιβλίο ὅπου εἶχε γράψῃ τραγούδια γι' αὐτήνα. Ἐβδομάδες ὀλόκληρες ἐπέρασε νὰ στολιζῇ τὰ φύλλα του μὲ ζωγραφιές πού εἶχε καθεμιὰ τους κ' ἕνα νόημα ταιρια-

χτό, με τους στίχους; πού ήταν εκεί γραμμένοι. — Λίγες μέρες κατόπι του είπε πώς τό σκισσε από φόβο μην το διούνα στο σπίτι της. Ήτανε φέμματα.

«Όταν μπήκεν ο Σεπτέμβρης, εκείνος έτοιμάστηκε να φύγη για τις σπουδές του. Θα γυρνούσεν ύστερα από τέσσερα χρόνια. Με πόση λύπη έν νοιωθε τις μέρες να κυλ' ο' νε. Μου λεγε πολλές φορές : — Μου φαίνεται πως δέ θα με ξαναϊδ'ητε. — Και τό μάτι του έδλεπε μακρυά, μακρυά περιλυπο και βουρκομένο. Έπρεπε να φύγη. Το ήξερε. Είχε μεγάλους σκοπούς, μου μιλούσε συχνά για χίλια δυό ώραια πράγματα που θα κάμε. Μα πρόσθετε πάντα στο τέλος : — "Αν ξεκολουθήση να μ' αγαπᾶ . . . θαρρῶ πως αν πάψη να μ' αγαπᾶ πειά δέ θα μπορῶ να κάμω τίποτα. — Και κατόπι μου ρωτούσε : Λές να μ' αγαπᾶ ; »

«Άλήθεια, δλέπωντάς την ψυχρή και σαν αδιάφορη θα λεγε κανένας πως δέν τον αγαπούσε πειά. Η φλόγα των πρώτων ημερών είχε πραγματικά ξεθυμώσει ; "Όχι! Έδοκίμαζε μονάχα μιὰ παράξενη ευχαρίστηση να τον βλέπη να πονῆ γι' αὐτήνα. Ήταν περήρανη για τὴν έξουσία που είχεν άπάνω στην ψυχή του τὴν άκκη κατήν πλατειά και μυθουμένη από τόθριαμβό της δέν έν νοιωθε πειά τό κακό που του προξ'νούσε. Λένε πως ύποιος αγαπᾶ πονεῖ. Δέν εἶνε δ'όποτε αληθινὸ αὐτό. Έχει κάποτε ἡ αγάπη έναν βαθὺν έγωϊσμό και έγωϊσμός αὐτός καταντᾶ πραγματικὴ τρέλλα σὲ κάποιες γυναίκες. Θέλουνε να αισθάνουνται πως τις αγαπούνε, κ' ἡ ανάγκη αὐτὴ τις κάμει σκληρόκαρδες, δεσποτικές, αληθινούς τυράννους, σὲ βαθμὸ που να ρωτᾶ κανένας αν τωόντις αγαπούνε ἢ αν μισούνε. Η αδιαφορία μονάχα μπορεῖ να τις ξαναφέρη στη λογική. Η ιδέα πως δέν τις αγαπούνε πειά τις ξυπνάει ξαφνικά και τότε τό παιχίδι αλλάζει. : Αὐτές που προστάζανε και τυραννούσαν παρακαλοῦνε τώρα κ' υποφέρουν.

Τέτοιαι ἦτανε κ' ἡ άνειμιά μου. Η άνυπόκριτη αγάπη που της εδειχτεν ὁ άτυχος εκείνος τὴν είχε ζαλίσει. Έτσι ἦτανε γραφτό. Δέν βρίσκω να πῶ τίποτα άλλο. Τι να πῶ ;

«Τις τελευ αἶες μέρες είχε γένει τόσο χλωμός που άρχισα ν' άνησυχῶ. Η άμφιβολία του εδάγκανε τὴν καρδιά. Μιὰ βραδυά μπροστά μου της ρώτησε — Λένε πως εκείνοι που φεύγουνε λησμονιοῦνται γρήγορα. Πές μου εἶνε δυνατό να με ξεχάσης κ' εἴτῳ ; — Τα χεῖλη του χαμογελοῦσαν, ένα χαμόγελο ψεύτικο που πολεμοῦσε να σκεπάση τὴν έσωτερικὴ λαχτάρα που χύθηκε σ' αὐτά τα λόγια. — Ξέρω γῶ ; του άποκρίθηκεν εκείνη πονηρά, κ' εἶπὺ μπορεῖς να με ξεχάσης. Τι μοῦ ρωτᾶς ; — Κατάπιε τό παράπονό του και δέ μι' λησε».

«Ξέχασα να σε πῶ πως κάμποσες μέρες πριν να φύγη εκείνος ἡ άνειμιά μου είχεν αλλάξει κατοικία. Ο πατέρας της διώρθωνε τό παλιὸ πατρικό του σπίτι, κ' ἡ οικογένειαι ἦρτε κ' εμεινε μερικὸς μήνες ως που να τελέσουν οἱ έπισκευές, στο άλλο εκείνο που βλέπεις εκεί πίσω απ' τὰ δέντρα. Από τότε που ξανάφυγαν να γυρῶσουνε στο δικό τους, τό σπίτι αὐτό μένει έρημο. Ο νοι-

κοίρης πέθανε και τὰ παιδιά του, όλα ξενητεμμένα δέ φροντίζουνε πειά για τὴ φτωχὴ κληρονομιά. Και τό παλιὸ χτίριο από χειμῶνα σὲ χειμῶνα πέφτει και ρημάζει».

«Γι' αὐτόνα ἦταν μιὰ πολύτιμη σύμπτωση αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ, γιατι ὅπως οἱ βροχὲς είχαν άρχισαι νωρίς, από τὰ τέλη του Αὐγούστου, τὴ χρονιά εκείνη, δέ θα μπορούσε να τὴ βλέπη συχνά. Έκρατούσαν τὴν αγάπη τους μυστικῶ, εἰγὼ μονάχη τὴν ήξερα. Εκείνος δέν μπορούσε να συχνοπηγαῖνη στο σπίτι της. ἦταν πειά μεγάλος και στο τέλος κάτι θα καταλάβαιναν οἱ δικοί της. Εκείνη πάλε τι θα λεγε της μάνας της για ναρχεται κάθε μέρα ως εἰδῶ με τὴ βροχὴ ;

Τώρα τὰ παράθυρά μας ἦταν άντικρυστά αν και λίγο μακρυά και μπορούσαν τὰ δυό παιδιά να δλέπωνται και να μιλιουνται, με σημάδια. Πρὸς τό βράδυ εκείνη πετιόταν μιὰ στιγμὴ σ'έμένα. Κ' έτσι περνούσαν οἱ μέρες».

Σ' ένα φύλλο χωρὶς αρχὴ και τέλος διαβάζω τ' ακόλουθα. 'Απ' τὴν ἡμερομηνία που φέρνει, υποθέτω να γράφηκε έννηά ἢ δέκα χρόνια ύστερα απ' τὴν εποχὴ που μου άνιστορεῖ ἡ γρηά. Από πολλές λέξεις φαίνεται να ἦνε καμμιά άνάμνηση της εποχῆς αὐτῆς και γι' αὐτό τό λόγο τό αντιγράφω εἰδῶ πέρα :

«Κάποια άσυνείθιστη χορδὴ της ψυχῆς μου κρούει αὐτός ὁ καιρὸς και περνῶ κάτι στιγμὲς παράξενα εμμορφες. Δέν εἶνε χαρά. Τὴ χαρά δέν τὴν καταλαβαίνω πειά, κ' αν δέ με δυσαρεστῆ, δέν με τραδᾶ. Τὴ βρίσκω πολὺ ριχὴ, πολὺ συνηθισμένη. — Σ' αὐτό τό θούρκομα τούρανοῦ, στο ρυλλορρόημα των δέντρων, στα ὑγρά άρώματα που καταβάζει ὁ άνεμος από τους βαθυούς κόρφους των βουνῶν, στο μονότονο χτύπημα της βροχῆς άπάνω στα φύλλα, μιὰ ζωὴ δυνατὴ και γεμάτη φουσκώνει μέσα μου, τόσο ὀρμητικῶ που μοιάζει σαν ένα τρελλὸ τρέξιμο που σε κάμνει να νοιώθης τὴ δύναμη που ξεοδεύεται και να φοδᾶσαι τὴν έξάντληση πριν ακόμη νάλθη. . .

Τὰ κυπαρίσσια πλυμμένα από τὴ βροχὴ αναδίνουν βαρυές πνοές άρωματικές που φέρνουν άθελα τό νοῦ στα μυθικά παλάτια της Ίερουσαλήμ, ἢ στις πλούσιες πατριαρχικὲς σκηνές του Κεδάρ. Κι' αφήνω τὴ νοσταλγικὴ μου φαντασία να μεθᾶ άναστήνοντας σκηνές βιβλικὲς να νοιώθῃ στο θρηνητικὸ φύσημα του άνέμου μέσα στα κλαδιά, του άνέμου που φυσᾶ απ' τὴ θάλασσα και εἶνε σαν ένας άναστεναγμός που ξεφεύγει απ' τὴν άπειρη και μυστηριακὴ καρδιά του νεροῦ, τὴν αφήνω να νοιώθῃ τὴν μεγάλη έρημικὴ ψυχὴ του Δαυιδ που χύνεται μελωδικά στις χορδές της άρπας, συντριμένη απ' τὴ φλογερὴ λαχτάρα της Βηθσαβέ, όταν τό φῶς προβάλλῃ πίσω απ' τις άέρινες κορφές του Μωάβ, ἢ να βλέπη στις βαρυές σταγόνες της βροχῆς που γλυστρουν μοσκοβολώντας απ' τὰ φύλλα, τὰ δάκρυα που τρέμανε στα ματόκλαδα των μυροφόρων, όταν λευκοφόρες, σαν ὄνειρα μέσα στην καταχνιὰ κάποιας θαμπῆς αὐγῆς εἰμὺ ρωναν τό άσπιλο λείψανο του Ναζωραίου . . .

Βρέχει ! Εἶνε ἡ πρώτη βροχὴ του φθινόπωρου ! Μ' άρέσει αὐτό τό θούρκομα του ούρανοῦ που κλαῖει και τό χτύπημα, της σταλαγματικῆς άπάνω στα φύλλα που κιντρινίζουν. Μ' άρέσει ἡ βαρυὰ μυρωδιὰ που αναδίνει τό χῶμα, τὰ

Ξερά χόρτα, τὰ πεσμένα φύλλα, μὲ μεθᾶ ὁ ἄνεμος ποὺ σηκώνεται ξαφνικὰ καὶ φέρνει τὶς πρώτες ἀνατριχίλες καὶ ξαναρχίζει τὰ παληὰ του θλιβερὰ τραγούδια στὰ κλεισμένα παραθυρόφυλλα.

Νὰ μπορούσα νὰ πῶ ὅτι ζωντανεύει αὐτὴ τὴ στιγμή στὴν ψυχὴ μου! Παληὲς σκοτεινισμένες εἰκόνες, κομμάτια σκόρπια τῆς ζωῆς μου ποὺ ἐμφυ χάνει ξαφνικὰ ἢ πνοὴ ἰῆς φαντασίας, ὁ πόθος ποὺ ἔχει τώρα σπασμένα τὰ φτερά. Καὶ ξαναβλέπω κάτι στενοὺς δρόμους μὲ τὰ παληὰ ξυλένια σπίτια ποὺ φαίνονται σὰν ν' ἀνατριχιάζουν, βρεμένα καὶ μαύρα, στὸν ἄνεμο ποὺ σέρνεται στὶς γωνιὲς καὶ σφυρίζει ἀπελπισμένα, σ' ὅλα τ' ἀνοίγματα, σ' ὅλα τὰ χαλάσματα, ποὺ κουνιοῦνται σὰ παράξενες μορφὲς πῶχουν ζωῆ, σκιασμένες σανίδες ποὺ κρέμονται σ' ἓνα καρφί, ρημαγμένα παραθυρόφυλλα ποὺ δούληξαν, ξεκάρφωτοι πωληγνὲς τοῦ βροχόνερου ποὺ ἀνεμίζονται σὰ φύδια στὸν χαμηλὸν οὐρανὸ ποὺ ὅλο σκοτεινιάζει κι ὅλο βροντᾷ τκουριασμένες καπνοδόχες ποὺ γυρνοῦνε καὶ γαβίζουσι σὰ στόματα στὴν τρικυμία, περασμένες δλάστησες μιᾶς ἐποχῆς ποὺ βασιτοῦνται ἀκόμα σὲ καμμιὰ σκονισμένη χαραμάδα τοῦ τοίχου καὶ ποὺ τρέμουν, τρέμουν στὸ ἀλύπητο μαστίγι τοῦ ὀρρηχᾶ.

(Ἔχει συνέχεια)

ΠΡΩΤΕΣ ΠΕΝΙΕΣ

ΠΙΕΣΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΚΙΑΣ

Ὁ δρόμος λέγει ὁ Νικοντέμι εἶναι ὁ μέγας δάσκαλος γιὰ ὅλα.

Ὁ δρόμος τῆς πόλης μὲ τοὺς θορύβους καὶ τοὺς κινδύνους εἶνε μιὰ ἀνεξάντλητη κινηματογραφικὴ ταινία μὲ ζωηρὰ καὶ ἔντονα χρώματα τῆς ὀπίσας τὸ ἐνδιαφέρον ἀπλώνεται σ' ἓνα θεαματικὸ ἔργο πολυπρόσωπο — πολυσύνθετο, εὐθυμο ἢ συγκινητικὸ, γεμάτο ἀπὸ ἰσχυρὲς ἀντιθέσεις φωτὸς καὶ σκιάς, ἓνα τεράστιο ταμπλιὸ μὲ ζωντανὲς λεπτομέρειες.

Ὁ δρόμος εἶνε ἡ ζωὴ τῆς πόλης, ἡ ἀρτηρία ποὺ διοχετεύεται τὸ αἷμα ἐνὸς πολὺπλοκου καὶ πολυσύνθετου ὀργανισμοῦ, ὁ καθρέπτης τῆς ψυχῆς.

Στὸ δρόμο ὑπάρχουν οἱ κυριώτεροι ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι μιᾶς πόλης. Στὸ μάτι τοῦ ἀφιλοκερδοῦς αὐτόπτου ποὺ χαζεύει μὲ τὶς σιλουέτες τῶν γυναικῶν ποὺ περνοῦν κτυπώντας ρυθμικὰ τὰ τακούνια τους, στὶς φυσιογνωμίες τῶν ἀμαξηλατῶν, στὶς προθήκες τῶν καταστημάτων, ἀποκαλύπτεται σ' ὅλ' αὐτὰ ἡ πόλη ὀλόκληρη μὲ τὶς ἰδιοτυπίες τῆς, τὶς ἐμμορφίες καὶ τὶς ἀσχημίες τῆς.

Οἱ δρόμοι πολλὰς φορὲς πέρτουν καὶ σ' ἓνα εἶδος σχολαστικότητος ποὺ γίνεται δεύτερη φύση γι αὐτούς. Ἄλλοι εἶναι εὐθυμοι, γελαστοί, μὲ κάτασπρα σὰν περιστέρια σπιτάκια ποὺ ἡ ζωὴ περνᾷ σὰν ἀνάλαφρο ἀνοιξιὰτικο ἀεράκι, ἄλλοι εἶναι βρακιοὶ καὶ μελαγχολικοὶ, θλιβεροὶ σὰν ἀχὸ τοῦ πόνου καὶ τοῦ μαρασμοῦ. Ἄλλοι εἶνε δρόμοι τῆς χαρᾶς καὶ ἄλλοι τοῦ πόνου.

Μὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὄνειροπολήσῃ κανεὶς τὸ γαλήνιο δρόμο τοῦ χωριοῦ ποὺ ἡ κίνηση εἶνε σπάνια, ὁ θόρυβος ἐλάχιστος καὶ ποὺ ἡ σιωπὴ κυριαρχεῖ στὸ ἀμόλυτον ἀπὸ καπνὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τὸ πέρασμα τοῦ χωρικοῦ, τὸ γαύγισμα τοῦ τσομπανόσκυλου, τὸ κᾶκραγμα τοῦ πετεινοῦ καὶ ἡ μελωδικὴ ἁρμονία ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὰ θάθη ἐνὸς ἀργαλειοῦ ὅπου τραγουδάει τὸ «Γεροῦδημο» ἢ Μόρφω τοῦ χωριοῦ, ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ ἐπίσημο δελτίο τῶν συμβάντων τοῦ χωριοῦ.

Ὅσο οἱ στενόμακρες λευκόφαντες κορδέλλες προχωροῦν καὶ ξετυλίγονται σὲ γαλάζιο δέθος, συναρμολογοῦσι μὲ τὸ πλάισιο τῆς φύσης πολυχρωμὲς ἀκουαρέλλες ὅπου κυριαρχεῖ τὸ πράσινο, ἓνα σύμπλεγμα ἀντιπαράστατο ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἡρεμία.

ΟΙ ΣΚΕΨΕΣ

Τὰ σύννεφα ἀρμενίζοννε στὴ δύση
Ρόδινα, μαῦρα, κίτρινα, λευκά,
Τὰ δέντρα ἀναστενάζουν τραγικά,
Ἐγ μισαν παράπονα τὴ φύση.

Στὸ σῦθαμπο, πτωχὴ σὰν ρημοκλήσι,
Κι' αὐτὴ ἡ καρδιά μου ἀνήσυχη βογκᾷ.
Ἡ μέρα σβύνει μελαγχολικά
Στὰ φύλλα πῶχουν ὄλα κιτρινίσει.

Μέσ' στὰ κλαδιὰ πὸν πᾶν νὰ γυμνωθοῦνε
Σὰν νὰ θωρῶ κοπέλες νὰ τὰ σειοῦνε,
Κρυμμένες, μαυροφόρες λιγερές.

Τὰ βλέμματά τους ἄνω μου τὰ νοιώθω.
Τις ξέρω! Σκέψεις εἶνε θλιβερές
Ὅπου κηδεύουν τὸν στερνό μου πόθο.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ

ΕΛΠΙΔΕΣ...

Βουβές, ἐλπίδες ἔρημες τριγύρω μου πετᾶτε
τὸ γέλοιο σας σκορπᾶτε
στὴν ψυχὴ μου τὴν ποθοπλάνταχτη ποῦ σβύνει!
ὦξμέ! Προσκυνητὴς τοῦ ἄπειρου σιμόνω
μὲ θολωμένο μάτι ἀπ' τὸν πόνο
σὲ σὰς κι' αἰσθάνομαι στὰ στήθη μου γαλήνη!
ὦ! τὸ εἰρωνικὸ μικρόγελο! τὸ νοιώθω!!
Ἐλπίδες μου βουβές, σιτὸν οὐρανὸ τὸν μυριοφωτισμένο
χαθῆτε! Σβύστε τὸν πόθο
ποῦ καίει μου τὰ σωθικά σὰν μυστικὸ θαμμένο!
Μὰ! ὄχι ἐλπίδες μου γυρίστε
τὸν πόθο μου! τὸν μυστικὸ τὸν πόθο μου νὰ σβύστε.

Δ. ΜΙΛΑΝΟΣ

ΧΡΟΝΙΚᾶ - ΑΠΡΙΛΗΣ

Μερικοὶ φίλοι,

μὲ σκέψη καὶ μὲ χαρακτηῆρα ποῦ συνηθίσαμε νὰ σεβόμαστε καὶ
νὰ ἐκτιμοῦμε — περιττὸ νὰ ποῦμε πὼς οἱ φίλοι μας αὐτοὶ δὲν εἶναι
Ἄγιοι — καί ἔσανε σὲ σύσκεψη τὴ Διεύθυνση τοῦ «Λόγου». Μᾶς
εἶπανε πὼς ὁ «Λόγος» ἔκανε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνῃ καταγγέλλοντας
στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἀνωτέρων του
ἕνα φρενιολόστολο τοῦ Χριστοῦ. Μᾶς εἶπανε πὼς ὁ τύπος ἔχει βέβαια
καθῆκον νὰ καντηριάξῃ, γιὰ νὰ τὴν γιαιτρέψῃ, κάθε ἐθνικὴ καὶ κοι-
νωνικὴ μας πληγὴ, πὼς μὰ πλατύτερη ὁμως πολεμικὴ θὰ ξεσκέ-
παζε πολλὰς βρωμιές, θὰ γκρεμοῦσε πολλὰ εἰδῶλα, κ' ἴσως θὰ
καμνε στὸ ἔθνος μας κακὸ ἀντὶ καλό, μὰ πὸν ὁ δοῦλος Ἑλληνι-
σμός ἔχει τὴν κατάρα ν' ἀντιπροσωπεύεται, σὲ τέτοιες στιγμὲς, ἀπὸ
ἀνάξιους ἀνάξιους, στὸ νοῦ καὶ στὴν ψυχὴ. Μᾶς εἶπανε πὼς, σὺνάνθρω-
ποι φρόνιμοι, πρέπει νὰ παρακολουθήσουμε καὶ τὴν πολιτικὴ τῶν νέ-
ων μας συμβούλων, -ποῦ δὲν ἀξιοπῆκαμε νὰ τοὺς διοῦμε, γιὰ νὰ χα-
ροῦμε ἀκόμη ἕξη μῆνες τοὺς παλιούς — καὶ πὼς στὸ μέλλον, ὅταν
ξεδιαλυστοῦνε τὰ ἐξωτερικά μας ζητήματα, μπορούμε τότε ν' ἀ-
παιτήσουμε νὰ διορθωθοῦνε καὶ τὰ ἐσωτερικά, ἀπὸ τίς στήλες καθη-
μερινῆς, καθὼς μᾶς ὑποσχέθηκαν, ἡφμερίδας.

Ἡ Διεύθυνση τοῦ «Λόγου» παραδέχτηκε τὰ λόγια τους, γιὰτι
δὲν τόλμησε νὰ παραδεχτῆ πὼς μόνο αὐτὴ σκέπτεται ὀρθά. Καὶ
σταματᾷ τὴν πολεμικὴ ποῦ ἄρχισε, γιὰ νὰ τὴν ἐξακολουθήσῃ ἀργό-
τερα. *Adhuc sub iudice lis est.*

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Ὁ Θίασος τῆς Κυρίας Κυβέλης Θεοδωρίδης παρουσιάζει γιὰ κάθε ἄνθρωπο
ποῦ συχνάζει στὸ θέατρο, ὄχι γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν περιπέτεια κάποιου
θεατρικοῦ προσώπου, μὰ γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ μὴν ἐκδήλωσιν καλλιτεχνικὴν, ἡδὺ
πολύ σύμφωνα μὲ τὴν ψυχολογίαν τῆς ἐποχῆς μας καὶ μὲ τὴν ἐθνικὴν μας ψυ-

χολογία χαρακτηριστικά: Είναι θίασος επιχειρηματικός και θίασος εξαιρετικά ρωμαίικος. Ο Κύριος Θεοδωρίδης μπορεί να καυχήθη πως γνωρίζει το κοινό μας. Τις λίγες φορές, τις πολύ σπάνιες φορές, που είχαμε την εύτυχία να του σφίξουμε το χέρι, ο άνθρωπος αυτός, με το βλέμμα του το θλιβερό και το δυσκίνητο, το καρφωμένο επίμονα σε κάποια κεντρική του, θάλαγες, ιδέα, με την τραγική χλωμάδα του μετώπου του, χλωμάδα ανθρώπου που εκδικείται, ο άνθρωπος αυτός ο χλωμός, ο μελαγχολικός και ο λιγολόγος, μου φάνηκε σ'α μια ενσάρκωση του ποιητή που νοιώθει μέσα του έναν παράδεισο έμορφιας και γύρω του μια κόλαση αδιαφορίας και χυδαιότητας.

Παρακολούθησα τη φυσιογνωμία του ένα Κυριακάτικο απόγευμα, όταν έξω από το καμαράκι όπου στεκόμασταν πλάι πλάι, σε μια θουλή συνεννόηση, βροντούσε, με την ποταπότητα της πληρωμένης απαίτησης, κάποια δυσπρόσπεια του κοινού. Είδα τη χλωμάδα του να κοκκινήσει μ' ένα πικρό, μισό χαμόγελο κ' έννοιωσα πως ο άνθρωπος αυτός εκδικείται.

Μας έφερε μαζί του την κυρία Κυβέλη κι άλλον κανένα, γιατί ξέρει καλά, γιατί έχει μέσα του την ακριβοζυγιασμένη πεποίθηση πως το αισθηματικό ενδιαφέρον του κοινού μας, όχι το μπακάλικό ενδιαφέρον της διασκέδασης, μόλις μπορεί να ικανοποιηθεί την τέχνη ενός μονάχα καλλιτέχνη.

Μια τέτοια σωστή εκτίμηση της ιδεολογίας μας, τη στιγμή που σε κάθε γωνιά της πόλης μας, πάνω από χίλια βήματα, χίλιοι αυτοσχέδιοι ρήτορες ξεφωνίζουν, με τη μεγαλοστομία της επιπολαιότητας, της εκμεταλλευτής και της όπισθοδουλίας, την υπεροχή, τη μόρφωση και την ευγένεια της φυλής μας, μια τέτοια αληθινή εκτίμηση της ψυχής μας και μια τόσο επιτυχημένη τιμωρία της είναι μια αξία, μια σημαντική αξία, για την οποία πρώτος εγώ χειροκροτώ τον κύριο Θεοδωρίδη.

Μας έφερε μαζί του την κυρία Κυβέλη κι άλλον κανένα. Θα είτανί σως καθήκον μου να υποδείξω τις τεχνικές ατέλειες κάποιου πρωταγωνιστή, αν δεν παρατηρούσα παρά μόνον ατέλειες, αν ή αισθητική του άμορφωστιά δεν είταν ριζική, ολοκληρωτική και γενική — στην άπαγγελία, στη μιμική, στην πλαστική — αν διέκρινα, ακόμη και μια μικρούτσικη γωνιά της ψυχής του, όπου ρίχνοντας το σπόρο του ωραίου θα είμουνα βέβαιος πως με μια συστηματική καλλιέργεια θα φούντωνε μέσα του ή δάρνη που θα του στεφάνωσε μια μέρα το μέτωπο. — Θα ασχολούμουνα ακόμη και με τη ρημαγμένη φωνή ενός άλλου πρωταγωνιστή — που τίμησε για λίγον καιρό τη σκηνή μας — αν είχα το δικαίωμα να του υποδείξω ένα σύστημα ζωής και την ειδικότητα να του καθορίσω, μαζί με μια δίαιτα, και τη συνταγή που του χρειάζεται για το λαιμό του.

Ο κύριος Λεπενιώτης μπορεί να μας σταματήσει λιγάκι. Ο κύριος Λεπενιώτης γνώρισε, δεν υπάρχει αμφιβολία, την άψηλή μορφή της τέχνης. Λέμε πως τη γνώρισε, γιατί θέλησε δυστυχώς να την αποφύγη, και για να θελή

ση να την αποφύγη, θα πή πώς είδε τις δυσκολίες της από κοντά. Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas' λέν οι Γάλλοι.

Κι αυτό το βήμα δεν κατώρθώνει πάντα να το αποφύγη ο κύριος Λεπενιώτης. Όταν τα γέλοια ξεσπούν ακράτητα στο άκροατήριο, θα πή πώς στη σκηνή συμβαίνει κάτι άστειο κι όχι κάτι σοβαρό. Κ' ή κωμωδία είναι για μένα ή πιό σοβαρή κ' ή πιό δύσκολη εκδήλωση της τέχνης. Εκείνο που άποφύγει συστηματικά να μας παρουσιάσει ο κύριος Λεπενιώτης — βρεστιά ή αδυναμία, δε θέλω να το ξέρω — είναι μια ψυχολογία κωμική. Κ' εκείνο που προσπαθεί πάντα να μας παρουσιάσει είναι μια κωμική φυσιολογία. Το κοινό, και μάλιστα το κοινό μας, θα γελάσει βέβαια, σ'άν διη άπάνω στη σκηνή μια ξυλένια στάση, μια στραγγουλισμένη χειρονομία, ένα στράβωμα του ποδιού. Μια τόσο εύκολη και ταπεινή επιτυχία δεν πρέπει να σκλαδύση ένα τεχνίτη, δεν πρέπει μου φαίνεται καθόλου να τον άπασχολή, μια και την έχει κερδίσει ολοκληρη το ξυλένιο νευρόσπαστο κι ο άψυχος παραγκιόζης. Η αλήθεια, πως ο κύριος Λεπενιώτης παίζει φάρσες και μόνο φάρσες. Μά και σ' αυτες ακόμη ο κύριος Λεπενιώτης δε φαίνεται πως όφίσταται τα επεισόδια του έργου, φαίνεται μονάχα πως τα εκμεταλλεύεται και πως τα εκμεταλλεύεται χοντρά, για να φουάξη από ευχαρίστηση το υπέρωο και να ξεραθούν στα γέλοια τα θεωρία, που όφίσκονται, και στη διάταξη του θεάτρου και στην αισθητική διάταξη, πολύ πιό χαμηλά κι από το υπέρωο.

Πριν να φτάσω στην κυρία Κυβέλη, δεν άντέχω στην ανάγκη να διατυπώσω μια κρίση μου, που θα ξαρνίστη ίσως όσους με διαβάσουν, χωρίς αυτό να με τρομάξη καθόλου, γιατί συνήθισα πιά στη δυστυχία να σκέπτομαι διακριτικά από τον περιβάλλον μου: "Γστερ' από την κυρία Κυβέλη, εκείνη που κατώρθωσε ν' άποδώσει τους ρόλους της — ως είναι και μικροί, ως είναι κι ασήμαντοι — εκείνη που κατώρθωσε να παίξη με μέτρο, με φυσικότητα και με αγάπη είναι ή Κυρία ή Δεσποινίς — δεν ξέρω — Σαπρώ Άλκαίου. Είναι ή πρώτη φορά που τη βλέπω, δεν έχω την τιμή να την γνωρίσω. Κ' ή σύμπτωση αυτή μου δίνει την τόλμη να τη συγχαρώ με περισσότερη ειλκρίνεια κι άμεροληψία.

Θα ήθελα να σταματήσω το άρθρο μου εδώ, γιατί είναι πολύ πιό δύσκολο να χαρακτηρίτη κανείς το έμορφο, το τέλειο, το αληθινό, πολύ πιό δύσκολο παρά να περιγράψη το άσκημο, να συμπληρώση το μέτριο, να ξεσκεπάση την ψευτιά. Και γι' αυτό, ή Κυρία Κυβέλη Θεοδωρίδη, που αντιπροσωπεύει μέσα στο θίασό της την έμορφια και την αλήθεια, ως μας επιτρέψη να μην της πούμε ό,τι της είπαν τόσο άλλοι σε πολυσέλιδες κριτικές. Είναι χρόνια τώρα που γνωρίζουμε και που θαυμάζουμε τη τέχνη της Κυβέλης. Ο ζεττός τόνος της φωνής της που έχει τη δύναμη να σου επ'άλλη τη συγκίνηση και να σου γεμίξη με δάκρυα τα μάτια, όποις στιγμή κι αν το θελήση, ή μιμική της που ζωγραφίζει πολλές φορές ολοκληρη την ψυχολογία της άπάνω στο πρόσωπό της, ένα παιδικίσιό πρόσωπο, φωτισμένο από δυο μεγάλα μάτια που μνήσκουν πάντα έκστατικά άπάνω στα κοινωνικά προβλήματα που παρουσιάζε

κάθε έργο, ή άγαλματένικ της πλαστική, τὸ αὐτοκρατορικό ἐκεῖνο ἀνάστημα ποὺ ὑφώνεται, σὺν κολῶνα, γιὰ νὰ στηρίξη στέριο κι ἀσάλευτο τὸ παλάτι τῆς Ἰδέας καὶ ποὺ βρίσκεται τόσο στενοχωρημένο, τόσο ἐπαναστατημένο μέσα στὰ κουρέλια τοῦ «Κουρελιοῦ» — ὅλ' αὐτὰ εἶναι πράγματα ποὺ τὰ ξέρουμε χρόνια τώρα, κι ἂν τὰ ἐπαναλάβω, θάπερτα ἴσως σ' ἓναν ἀσυγχώρητο κριτικό ἀναχρονισμό. Καὶ τὸν ἀναχρονισμό αὐτόνα, θὰ τὸν ἔκαμνα πολὺ πρόθυμα, ἂν δὲν εἶχα νὰ πῶ κάτι νέο στὴν Κυρία Κυβέλη, ἂν δὲν εἶχα ἰὴν πεποίθηση πὼς ὁ κριτικός πρέπει νὰ πιάνη τὴν πένα, γιὰ νὰ ὑποδείξη στὸ κοινὸ ὅ,τι ἐκεῖνος δὲ διακρίνει, καὶ στὸν καλλιτέχνη ὅ,τι φαίνεται ἐκεῖνος νὰ παραμελῇ. Κ' ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται νὰ παραμελῇ ἡ Κυρία Κυβέλη, εἶναι, ὅπως θὰ λέγαμε γαλλικά: la diversité psychologique. Εἶναι μονότονη. Μέσα στοὺς διάφορους ρόλους ποὺ παίξει διακρίνει κανεὶς τὴν Κυβέλη καὶ πάντα τὴν Κυβέλη. Ἐξωτερικεὺς πάντα τὸν ἑαυτὸ τῆς ὑποτάσσοντας τὸ ρόλο τῆς στὸν ἑαυτὸ τῆς κι ὄχι τὸν ἑαυτὸ τῆς στὸ ρόλο τῆς.

Ἡ «Κυρία με τὶς Καμέλιες» μοιάζει ἀρκετὰ μὲ τὴν «Ἄγνωστη», μοιάζει ἀρκετὰ μὲ τὴν ἡρωίδα τῆς «Ἀνύρωσης», ἀρκετὰ μὲ τὴν τυραγνισμένη γυναῖκα τῆς «Ἀνάστασης», ἔχει στιγμὲς ποὺ μοιάζει καὶ μὲ τὸ «Κουρέλι» καὶ ἔχει στιγμὲς ποὺ καὶ τὸ «Κουρέλι» μοιάζει ὑπερβολικὰ μὲ τὴ «Φωτεινὴ Σάντρη». Γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε πολὺ ὑπερβολικοί, πρέπει νὰ προσθέσουμε πὼς χρειάζονται δύο πολὺ διάφοροι, δύο πολὺ ἀντίθετοι ρόλοι, γιὰ νὰ πνίξη ἡ Κυρία Κυβέλη τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ δύο τέλεια, διάφορες ψυχολογίες. Οἱ ψυχολογικὲς nuances ξεφεύγουν, θάλεγε κανεὶς, ὄχι τόσο ἀπὸ τὴν πλαστική καὶ τὴ μιμική τῆς, ὅσο ἀπὸ τὴ φωνή τῆς, ἀπὸ τὸ ὄργανο δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ περισσότερο φανερώνει τὴν ψυχὴ. Ἴσως δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἔχω τόσο μεγάλες ἀπαιτήσεις ἀπὸ ἓνα δικό μας καλλιτέχνη, ἀπὸ ἓνα μεστωμένο πιά τεχνίτη — δὲν ξέρω — μὰ δύο, κἂν τρεῖς μονάχα φορές κατώρθωσα ἐγὼ νὰ ξεχάσω τὴν Κυρία Κυβέλη γιὰ νὰ παρακολουθήσω τὴν ἡρωίδα: Στὴν πρώτη πράξη τοῦ «Κουρελιοῦ», στὴν πρώτη πράξη τῆς «Φωτεινῆς Σάντρη», καὶ στὴ φυλακισμένη γυναῖκα τῆς «Ἀνάστασης». Κ' οἱ ρόλοι αὐτοί, εἶναι ρόλοι ριζικὰ διάφοροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἴσως γι' αὐτὸ — ἄς ποῦμε μιὰ λέξη σκληρῆ — βοήθησαν μὲ τὴν ξεχωριστὴ τους ψυχολογία τὴν ἀλλαγὴ τῆς ψυχολογίας τῆς Κυρίας Κυβέλης. Ὁδυνατὸς ἀτομισμὸς ποὺ σὲ κάθε ἄλλη τέχνη θεωρεῖται καὶ πρέπει νὰ θεωρεῖται προτέρημα, στὴν τέχνη τοῦ ἡθοιοῦ μᾶς φαίνεται πὼς εἶναι ψεγάδι καὶ ψεγάδι ἀσυγχώρητο. Κ' ἡ Κυρία Κυβέλη ἔχει πολὺ δυνατὸ ἀτομισμὸ. Ὁ ποιητὴς ὁ ζωγράφος, ὁ μουσικός θὰ μᾶς φανερώσῃ τὴν ψυχολογία τῆς δικῆς του. Τόσο τὸ καλῆτερο γι' αὐτόνα, ἂν ἔχει δυνατὴ ἀτομικότητα. Ὁ ἡθοιοὺς θὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν ψυχολογία ἑνὸς ἄλλου προσώπου. Κ' ἡ ἀτομικότητα ἡ δική του πρέπει νὰ πνίγεται μὲ τὴν πατήση στὸ σανίδωμα.

Ἡ κυρία Κυβέλη δὲ θὰ μὲ παρεξηγήσῃ, εἶμαι βέβαιος. Ἡ φωτεινὴ ἡς ἀντίληψη θὰ κατελάθῃ ἀμέσως πὼς ὅσες μεγάλτερες ἀπαιτήσεις ἔχει ἓνας μορρωμένος ἄνθρωπος ἀπὸ ἓναν καλλιτέχνη, τόσο περισσότερο θεωρεῖ τὸν καλλιτέχνη αὐτόνα σὲ θέση νὰ τὴν ικανοποιήσῃ. Ἡ κυρία Κυβέλη — εἶναι

ἐγκλημα νὰ τὴ συγκρίνουμε μὲ τὸν ὑπόλοιπο θιάσο τῆς, μὰ δὲν φταῖμ' ἐμεῖς si elle est entrée dans cette galère — μᾶς κάνει πολλὰς φορές νὰ ξεχνῶμε τὰ δύο χαρακτηριστικὰ τοῦ θιάσου τῆς, τὸ ἐπιχειρηματικὸ, καθὼς εἶπαμε, καὶ τὸ ρωμαίικο. Ἡ τέχνη τῆς σκεπάζει πολλὰς φορές τὴν ἀτεχνία τῶν ἄλλων, δίνοντας στὸ θέατρο τὸν αἰσθητικὸ χαρακτήρα ποὺ δικαιολογεῖ, μὴν ἄχ' αὐτὸς, τὴν ὑπαρξή του, κ' ἡ γλῶσσα τῆς ποὺ τρέχει φυσικὴ κι ἀσκόνταφτη μᾶς κάνει νὰ παραβλέπουμε τὴ ρωμαίικη ἀμελετησιὰ τῶν ἄλλων. Τυραγνισμένος ἄνθρωπος ὁ ὑποβουλέας. Ξελαρυγγίζεται, πετᾷ τὴ φράση σὲ μερικοὺς ἡθοιοὺς, τὴν ἀρπάζουν αὐτοὶ σὰ νὰ τὴ βλέπανε γιὰ πρώτη φορά, προσπαθοῦν νὰ τὴν ψυχολογήσουν ἐκεῖνη τὴ στιγμή καὶ τὴ σεβρίουν σκληροπονημένη στὸ νοῆμον κοινόν. Τυραγνισμένος ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ὑποβουλέας. Πόσες φορές τὸν εἶδαμε ν' ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸ ἀπελπισμένο τακούνι κάποιου πρωταγωνιστῆ.

Ἄχ! ἂν εἶμωνα στὴ θέση του! ἂν εἶμωνα στὴ θέση του, θὰ ἐδικόμωνα μὲ τὸν τρομερότερο τρόπο. Θὰ σφαινοῦσα ἐπίμονα τὸ στόμα μου, θὰ ἀντιμετώπιζα παληκαρία τὴν ἀπειλὴ τοῦ τακουνοῦ, μὰ θὰ σφαινοῦσα ἐπίμονα τὸ στόμα μου ὡς ποὺ θ' ἀνάγκαιζα τὸν ἡθοιοὺ νὰ στραφῇ πρὸς τὸ κοινὸ καὶ νὰ τοῦ πῇ: «Κυρίες καὶ Κύριοι, μὴ σᾶς κακοφαίνεται ποὺ βγήκα ἀμελέτητος στὴ σκηνή. Εἶμαι Ἕλληνας, Κύριοι, κατ' εὐθείαν ἀπόγονος τοῦ Διογένη, κ' ἡ τεμπελιά, μάλιστα Κύριοι, εἶναι ἐθνικὴ μας ἀρετὴ. Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ζήτω τὸ Ἔθνος»

Μὰ τί τὰ θέλετε: Τὸ νοῆμον κοινόν θὰ χειροκρότουσε καὶ πάλι, ἀπὸ πατριωτικὸ βέβαιον αἰσθημα ἐμφορούμενο! . . .

Ο. ΜΠ' ΚΕΣ

Ἡ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ἐχω μπροστά μου ἓνα σχολικὸ βιβλίον, ἓνα ἀναγνωστικὸ τῆς Γ' δημοτικού ἀπὸ κείνα ποὺ εἰσαχθήκανε τώρα τελευταία στὰ σχολεῖα τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδας, ὕστερα ἀπὸ τὴ ριζικὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ποῦταν συνέπεια τοῦ δημοτικιστικοῦ ἀγῶνα.

Τὸ βιβλίον, γραμμένο ἀπ' τὸν καλῆτερο σήμερα πεζογράφον τεχνίτη, τὸν Καρκαβίτσα, παρουσιάζει στὶς διαλεχτὲς του σελίδες, ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν χρόνια τώρα νὰ μᾶς δώσουν ὅλοι μαζὺ οἱ ἀποξερραμένοι ἀπὸ τὴν καθαρῶστα συγγραφεῖς τῶν σχολικῶν βιβλίων ποὺ λέγονται ἐγκεκριμένα καὶ ποὺ ὠργίασαν τόσον καιρὸ εἰς ὄφρος τῶν δυστυχισμένων παιδικίστων ἐγκεφάλων.

Τὰ καυμένα τὰ παιδιὰ! Ὅποιος ἀπὸ σᾶς δὲν ἤυρε τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσῃ ἓνα παιδάκι, πόσο ἐξυπνον, χαριτωμένο, φωτολουσμένο, ἀρχίζει τὸ μαθητικὸ του στάδιο γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ ἀτροφικὸ ἐκεῖνο πνευματικὸ σημεῖον ποῦνε τὸ κατάντημα κάθε μαθητοῦ μέσα στὸ στρεβλωτῆριον αὐτὸ ποὺ λέγεται ἑλληνικὸ σχολεῖον, κι ὅσοι δὲν εἶχατε τὸ δύστύχημα νὰ εἰσθε καὶ σεῖς ὁ ἐνσυνείδητος συντελεστὴς στὸ κακοῦργο ἀφάνισμα τῆς πολύτιμης αὐτῆς ὑπόστασης,

πού λέγεται ψυχή παιδιού, θά σ' είνε αδύνατο νά διαισθανθῆτε μὲ τί ἀφάνταστη χαρὰ παίρνω στὰ χέρια του τὸ ὄνειρευτὸ αὐτὸ βιβλίο, πού μὲ τὴ ζωντανή του παράσταση, τὴ ξεχωριστὴ του ὕλη, τὴ χάρη του τὴν πλαστικὴ δείχνει ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς πόση δημιουργικὴ δύναμη καὶ πόση πλάστρα φωτιᾶ κρύφτει μὲς στὶς σελίδες του τίς ζωντανές, γιὰ τὴ μικροῦλα καρδιά τοῦ Ἑλληνοπούλου.

Μὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ νά κάμουμε κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίο, οὔτε καὶ νά μιλήσουμε γιὰ τὴ θέση πού'χαν ὡς τώρα τὰ σχολειὰ μας. Τὰ εἶπαν καὶ τὰ ἐπαναλάβανε χρόνια τώρα ὅσοι ποιοῦσαν ἀληθινὰ γιὰ τὴν οἰκτρὴ μας σχολικὴ κατάσταση, καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς στὴν Ἀθήνα, πού ἔκαμε τὴ μεγαλύτερη δουλειὰ στὸ ζήτημα αὐτό, καὶ πού μέλη του εἶνε οἱ πιὸ φανήσιμοι σήμερα Ἕλληνες στὰ γράμματα καὶ στὴν τέχνη, μὲ τίς μελέτες του καὶ τὰ ἄρθρα πού δημοσίευε στὸ δελτίο του, ἐπανάλαβε σὲ ὅλους τοὺς τόνους καὶ μὲ ὅλα τὰ χρώματα τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας ἀναμόρφωσης.

Καὶ ἡ θεραπεία ἐρχεται ἀπ' τὸ δημοτικισμό, μὲ τὴν ριζικὴ σχολικὴ μεταρρύθμιση, μὲ τὴν ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς δημοτικῆς ὡς γλώσσας ἀληθινῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὕστερα ἀπ' τὸν ἐπίσημο διορισμὸ στὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας δημοτικιστῶν σὰν τὸ Γληνὸ, τὸ Δελμούζο, τὸ Τριανταφυλλίδη, καὶ τὴν ἐπίσημη διδασκαλίαν τῆς δημοτικῆς στὰ ἑλληνικὰ σχολειὰ.

Καὶ ἔπρεπε γιὰ ὅληνα αὐτὴ τὴν ἐπισημοποίηση ν' ἄρθη στὴν Ἑλλάδα ἕνας Μεσίτης σὰν τὸν Ἐλευθερωτὴ μας, νά ρίξη τὸν προβολέα τῆς σκέψης του πάνω στὸ σκοτάδι τῆς ἀμάθειας πού μᾶς ἔκρυψε τὴν ἀλήθεια καὶ μὲ τὸ δυνατό του χέρι νά γκρεμίσει τὰ σάπια εἰδωλα τῆς προγονολατρείας καὶ τοῦ ἀναχρονισμοῦ, δείχνωντας πῶς οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος, ἐκεῖνοι πού μοίρασαν τὴ ζωὴ τους ἀνάμεσα στὸ γραφεῖο καὶ στὴ βιβλιοθήκη, δὲν εἶνε οἱ προδότες καὶ οἱ ἀντεθνικοί, μὰ οἱ ἐκλεκτοί, πού βάλανε γιὰ ὑψηλὸ σκοπὸ τους τὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἔθνους τους. Γιὰτὶ ἕνας λαὸς δὲ μεγαλώνει μὲ ἐδαφικὲς ἐκτάσεις· αὐτὲς τίς ἔχουνε ἂν δὲν ἀπατώμαί κ' οἱ Κινέζοι χωρὶς νά λογιᾶζονται στὸν σημερινὸ πολιτισμὸ, ἀντίθετα μὲ τὴ μικρὴ Ἑλβετία πού'ναι ἡ πρώτη χώρα τῆς Εὐρώπης μ' ὅλη τὴ μικροσκοπικὴ χαρτογραφικὴ τῆς θέσης.

Καὶ ἐρχομαι τώρα νά ρωτήσω τίς κλασσικὲς ἐκπαιδευτικὲς μας ἀρχές καὶ τοὺς μεγαλόσημους διευθυντὲς τῶν μεγαλωνύμων σχολῶν τοῦ Γένους μας μὲ τί τρόπο σκέπτονται τὴ στιγμὴ αὐτὴ, ὥστε νά ἐξακολουθοῦνε νά κρατοῦν τίς ἀλυσίδες τῆς πρόληψης πού ζώνουν τὸ λαϊκὸ κεφάλι καὶ πῶς δικαιολογοῦνε τὸν καθαρευουσιάνικο φανατισμὸ τους, μὲ τὸν ὅποιο δημιουργήσανε τὸ δολοφονικὸ χαλκὰ γιὰ νά ἀφανίσουνε — ἐνσυνείδητοι ἢ ὑποσυνείδητοι ἐργάτες τοῦ κακοῦ — μιὰ φύση ξεχωριστὴ σὰν τοῦ Ἑλληνα.

Ἄν δὲν μπόρεσαν νά χωνέψουνε — γιὰτὶ δὲν τοὺς μελέτησαν ἢ γιὰτὶ δὲν τοὺς καταλαβαίνουνε — πῶς ἡ μεγαλοφυΐα ἐνός Παλαμά καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία ἐνός Ψυχάρη, καὶ θὰ ζυγίζονε πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν τελευταῖο δάσκαλο τοῦ πιὸ ἀσήμαντου χωριοῦ πού κρύφτει τὴν ἀγραμματοσύνη του μὲ τίς αὐ-

ξήσεις καὶ τοὺς ἀναδιπλασιασμούς, τί ἔχουν νά ἀπαντήσουνε ὕστερα ἀπὸ τὴν ὀλιφάνερη ἀναγνώριση τοῦ δημοτικιστικοῦ ἀγῶνα, ὕστερα ἀπ' τὸ ἀσάλευτο κύρος πού τοῦδωκε ἡ μεγαλύτερη σήμερα Ἑλληνικὴ φυσιογνωμία :

Ὅτι δὲν περιμένουμε ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὴ μουχλιωμένη καλαμαρωσύνη τοῦ Φαναριοῦ τὸ ἥρωϊκὸ κίνημα πού θὰ δώσῃ τὴν ὠθησὴ στὸ ξεκαθάρισμα τῆς παλαιᾶς σχολικῆς σκαπίλας, θεωροῦμε περιττὸ καὶ νά τ' ἀναφέρουμε. Ἐνα μόνο ρωτοῦμε ; Θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη τὸ φόβητρο τοῦ μαλλιαρισμοῦ νά κρέμεται σὰ σπάθη Δαμοκλέους πᾶν' ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν, γιὰ νά κρύφτει ἀξίως μὲς στοὺς πρώτους — γιὰτὶ μέτα σ' αὐτοὺς, ἄς τὸ μάθουν ὅσοι δὲν τὸ ξέρουν, βρίσκονται κεφάλια σὰν τὸν Γιαννίδη καὶ ἄλλους πού θὰ τιμοῦσανε ὄχι πιὰ ρωμαϊκὰ σχολειὰ μὰ πανεπιστήμια εὐρωπαϊκὰ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἰκανότητα — καὶ ν' ἀποκλείῃ μαθητὲς δηλ. νά πνίγῃ τάλαντα μὲς τοὺς δευτέρους στραγγαλίζοντας πρωτοβουλίες δηλ. χαρακτηρισ :

Καὶ ἔτσι φθάνουμε στὸν ἀντίθετο σκοπὸ ἀπ' ἐκεῖνον πού ἐπιδιδιώκουμε καὶ κταντοῦμε σιὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταστροφῆς ἀντὶ τῆς δημιουργίας. Καὶ ἐπαναλαμβάνουμε πῶς ἐνπρόκειται γιὰ πολὺ ἀκόμα νά ἐξακολουθήσῃ τὸ κοινωνικὸ αὐτὸ ἐγκλημα πού λέγεται διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας μὲ σύστημα κάθε ἄλλο παρὰ μορφωτικὸ καὶ μὲ τὸ κατάντημα νά στρεβλώνη καὶ νά ἀφανίζῃ κάθε παρθένο-ὕλικὸ πού'ναι πλάσμενὴ ἢ ἀτίμητὴ παιδικὴ ἀτομικότητα τότε, μὰ τὴν ἀλήθεια, κλεῖστε τὰ σχολειὰ σας, γκρεμίστε τα, ἀφανίστε τα καὶ ἀρίστε τὴ φύση μόνη βοηθὸ καὶ ὀδηγῆτορα τῆς παιδικαίας συνείδησης, μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά καὶ μὲ τὴ μεγαλύτερη πεποίθησὴ πῶς κάνετε τὴν πιὸ ὑπέροχη ὑπηρεσίαν στὴν εὐγενειὰ μας φυλὴ.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΠΕΚΕ

Ἡ ΓΗΝΗΣΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΕΓΓΩΓΗΣ

«τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Ἑκκλ. μουσικῆς κτλ.» ὑπὸ Οἱ. Κ. Βαφειάδου.

Μᾶς ἔπεσε στὸ χέρι ἕνα καινούργιο φυλλάδιο μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο. Ὁ συγγραφέας, τὴ ἀκριφνεὶ ἀτιτικῆ διχλέκτῃ χρώμενος καὶ «τοῖς πατρίσις ἔθεσιν ἀπρίξ καὶ στερρῶς ἐμμένων», κεραυνοβολεῖ τοὺς «ἀντεθνικούς, τοὺς δοκησοφούς» ἐκείνους πού ζητοῦν νά καταστρέψουν τὴν «μελίρρυτον» μουσικὴν μας μὲ τὴν ἐναρμόνισι, καὶ νά ἀμαυρώσουν ἔτσι «τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς», πού ὁ κόσμος ὅλος ἔχει νά λείει γι' αὐτά.

Μὲ πολὺ ὁμορφὴ λογικὴ προμοιώνει ὁ συγγραφέας αὐτοὺς τοὺς ἀντεθνικούς μὲ κάτι ἄλλους ἀντεθνικούς (ἄλλη πάλι θεομηνία ἐκεῖνη !), πού καταβάλλουν «λυσσαλέας προσπαθείας περὶ ἐκχυδίσσεως (ἤθελε νά πεῖ βέβαια πρὸς ἐκχυδίσσιν) τῆς μελιφθόγγου ἑλληνίδος φωνῆς, καὶ παρατηρεῖ πολὺ σωστά, ὅτι, ἐνῶ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι χαθῆκαν πιὰ ἀπ' τὴ μέση «τοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐκλεξαμένου μερίδα ἔθνους ἐγκαίρως κατανοήσαντος κτλ.», καὶ μὲ τὸ φανάρι

